МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра аудиту

РОМАНЧУК Ігор Богданович

Аудит власного капіталу підприємства та аналіз ефективності його використання / Audit of Equity and Analysis of Its Efficient Use in an Enterprise

спеціальність: D1 - Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма - Аудит та державний фінансовий контроль

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ОАДФКм-22
І. Б. Романчук

_____

Науковий керівник:
д.е.н., професор, В. М. Панасюк

_____

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"___" _____20____р.

Завідувач кафедри
_____ **В. М. Панасюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2026

Зміст

Вступ 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА 6
1.1. Економічна сутність, структура та класифікація власного капіталу підприємства 6
1.2. Класифікація власного капіталу підприємства та характеристика його основних видів 15
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА 20
2.1. Нормативно-правове забезпечення формування, обліку та відображення власного капіталу підприємства 20
2.2. Звіт про власний капітал підприємства: призначення, структура та інформаційне забезпечення 29
2.3. Організація та методика аудиту власного капіталу підприємства 35
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ 44
3.1. Методичні підходи до аналізу власного капіталу підприємства та оцінка ефективності його використання 44
3.2. Управління власним капіталом підприємства та напрями підвищення ефективності його використання 55
Висновки 60
Список використаних джерел 64
Додатки 74

Вступ

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дослідження зумовлена важливою роллю власного капіталу у забезпеченні фінансової стійкості, платоспроможності та економічної незалежності підприємства. В умовах економічної нестабільності, воєнного стану, зростання фінансових ризиків, інфляційних процесів та обмеженості доступу до зовнішніх джерел фінансування особливого значення набувають питання раціонального формування, збереження та ефективного використання власного капіталу. Його достатність і оптимальна структура визначають фінансові можливості підприємства, здатність виконувати зобов'язання, здійснювати інвестиційну діяльність та забезпечувати безперервність господарських процесів. Водночас накопичення збитків, скорочення власних фінансових ресурсів і посилення залежності від позикового капіталу створюють додаткові загрози фінансовій стабільності суб'єктів господарювання.

Важливого значення в сучасних умовах набуває вдосконалення організації бухгалтерського обліку та методики аудиту власного капіталу підприємства. Достовірне відображення його складових, своєчасне документування господарських операцій, дотримання нормативно-правових вимог і забезпечення прозорості фінансової звітності є необхідними передумовами ефективного фінансового управління. Проведення аудиту дозволяє оцінити законність формування та зміни власного капіталу, виявити можливі порушення й викривлення облікової інформації, а також підвищити обґрунтованість управлінських рішень. Особливої актуальності набуває застосування ризик-орієнтованого підходу до аудиторської перевірки, який забезпечує зосередження уваги на найбільш суттєвих операціях і проблемних ділянках обліку.

Не менш важливим є дослідження методичних підходів до аналізу ефективності використання власного капіталу, що дозволяють оцінити його структуру, динаміку, рентабельність та вплив на фінансову незалежність підприємства. Комплексне застосування аналітичних методів створює

можливості для виявлення чинників погіршення фінансового стану, визначення резервів підвищення прибутковості та обґрунтування напрямів удосконалення управління власними фінансовими ресурсами. Особливого значення ці питання набувають для підприємств зі збитковою діяльністю та від'ємною величиною власного капіталу, для яких пріоритетними завданнями є відновлення позитивної величини чистих активів, оптимізація структури фінансування та зміцнення фінансової стійкості. Зазначене обумовлює необхідність комплексного дослідження теоретичних, організаційно-методичних і практичних аспектів аудиту власного капіталу підприємства та аналізу ефективності його використання.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних положень, нормативно-правових засад та організаційно-методичних підходів до бухгалтерського обліку й аудиту власного капіталу підприємства, а також проведення аналізу ефективності його використання та обґрунтування напрямів удосконалення управління власними фінансовими ресурсами.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити економічну сутність власного капіталу підприємства та узагальнити наукові підходи до його визначення;
- дослідити класифікацію власного капіталу та охарактеризувати його основні складові;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення формування, обліку та відображення власного капіталу підприємства;
- розглянути організаційні особливості бухгалтерського обліку власного капіталу та порядок відображення відповідних операцій;
- дослідити призначення, структуру та інформаційне забезпечення Звіту про власний капітал;
- визначити основні завдання, об'єкти, етапи та методику проведення аудиту власного капіталу підприємства;

- узагальнити методичні підходи до аналізу складу, структури, динаміки та ефективності використання власного капіталу;
- провести аналіз власного капіталу ПАТ «Тернопільміськгаз» та оцінити вплив його змін на фінансову стійкість підприємства;
- обґрунтувати напрями вдосконалення управління власним капіталом та підвищення ефективності його використання.

Об'єктом дослідження є процеси формування, бухгалтерського обліку, аудиту та використання власного капіталу підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, організаційно-методичних і практичних аспектів бухгалтерського обліку, аудиту, аналізу та управління власним капіталом підприємства.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез – для розкриття економічної сутності та складових власного капіталу; узагальнення і систематизацію – для дослідження наукових підходів, класифікації та нормативно-правового забезпечення його обліку; порівняння – для оцінювання змін показників власного капіталу; горизонтальний і вертикальний аналіз – для дослідження його складу, структури та динаміки; коефіцієнтний і факторний аналіз – для оцінювання фінансової стійкості та ефективності використання капіталу; документальну перевірку й зіставлення – для дослідження методики аудиту власного капіталу. Також застосовано табличний і графічний методи для узагальнення та наочного представлення результатів дослідження.

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність, структура та класифікація власного капіталу підприємства

Власний капітал є однією з основних економічних категорій, що характеризує фінансовий потенціал підприємства, його майнову самостійність та здатність забезпечувати безперервність господарської діяльності. Він становить основу формування фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, визначає рівень його фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування та відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стійкості. В умовах нестабільності економічного середовища, посилення конкуренції, зростання фінансових ризиків та обмеженості доступу до позикових ресурсів особливого значення набувають питання раціонального формування, збереження та ефективного використання власного капіталу підприємства.

Економічна природа власного капіталу є багатогранною, оскільки він одночасно виступає джерелом фінансування активів, відображає майнові інтереси власників, характеризує фінансову стійкість підприємства та створює передумови для його подальшого розвитку. Наявність достатнього обсягу власного капіталу забезпечує підприємству можливість здійснювати поточну діяльність, реалізовувати інвестиційні проєкти, модернізувати виробничі потужності та своєчасно виконувати фінансові зобов'язання. Водночас структура власного капіталу, особливості його формування та характер змін безпосередньо впливають на фінансові результати діяльності підприємства, його інвестиційну привабливість і можливості довгострокового економічного зростання.

У сучасній економічній літературі поняття власного капіталу розглядається з різних наукових позицій, що зумовлено складністю його економічного змісту та багатофункціональним призначенням. Зокрема, у

межах економічного підходу власний капітал характеризується як сукупність ресурсів, що належать власникам підприємства та використовуються для здійснення господарської діяльності. Фінансовий підхід акцентує увагу на його ролі як власного джерела фінансування активів, тоді як обліковий передбачає визначення власного капіталу як залишкової частки в активах підприємства після вирахування всіх його зобов'язань. Правовий підхід пов'язує власний капітал із майновими правами власників, порядком здійснення внесків, розподілом прибутку та особливостями регулювання корпоративних відносин.

Дослідження економічної сутності власного капіталу свідчить про наявність різноманітних підходів до трактування цієї категорії у вітчизняній науковій літературі. Відмінності у визначеннях зумовлені тим, що науковці розглядають власний капітал з позицій бухгалтерського обліку, фінансів, управління ресурсами, майнових відносин та забезпечення економічного розвитку підприємства. Кожен із зазначених підходів розкриває окремі характеристики власного капіталу, акцентуючи увагу на джерелах його формування, функціональному призначенні, особливостях використання та ролі у фінансуванні господарської діяльності.

У нормативно-правових документах переважає обліковий підхід, відповідно до якого власний капітал розглядається через співвідношення активів і зобов'язань підприємства. Таке визначення має важливе значення для формування показників фінансової звітності, оскільки дозволяє кількісно оцінити величину чистих активів суб'єкта господарювання. Проте воно не повною мірою розкриває економічне призначення власного капіталу, особливості його накопичення та вплив на результати діяльності підприємства.

У наукових працях Ф. Ф. Бутинця, О. В. Мелень, О. Д. Майструк, Н. І. Дорош та інших дослідників увага зосереджується на майновій природі власного капіталу, його належності підприємству та використанні як джерела фінансування активів [6; 29; 15]. Водночас окремі автори пов'язують

формування власного капіталу не лише з початковими внесками засновників, але й із накопиченням прибутку, реінвестуванням фінансових результатів та залученням інших ресурсів, які не передбачають установленого строку повернення власникам.

З метою систематизації наукових поглядів та визначення основних характеристик власного капіталу підприємства доцільно узагальнити підходи до трактування цієї економічної категорії (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Узагальнення наукових підходів до визначення економічної сутності власного капіталу підприємства

Науковий підхід	**Представники**	**Змістове трактування власного капіталу**
Обліковий	НП(С)БО 1	Власний капітал розглядається як залишкова величина, що визначається різницею між активами та зобов'язаннями підприємства.
Майновий	Ф. Ф. Бутинець; О. О. Фальченко, Н. М. Побережна, І. А. Юр'єва	Власний капітал характеризує вартість ресурсів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, які забезпечують формування активів підприємства.
Ресурсний	О. В. Мелень, О. Д. Майструк; Л. В. Безкоровайна	Власний капітал виступає джерелом фінансування активів, сформованим за рахунок власних ресурсів підприємства.
Фінансовий	Н. І. Дорош; О. Лаврик	Власний капітал формується за рахунок внесків засновників, накопиченого прибутку та інших власних джерел фінансування, які не мають установленого строку повернення.
Інвестиційний	Н. О. Шура, М. В. Шатило	Власний капітал відображає вкладені власниками ресурси, що використовуються у господарській діяльності з метою отримання економічних вигід.
Вартісний	Г. Б. Погріщук, Р. Є. Волощук	Власний капітал характеризується як накопичена вартість, сформована внаслідок інвестування та господарської діяльності, що може забезпечувати подальший приріст фінансових ресурсів.
Функціональний	Н. П. Воробйова, Р. О. Музиченко	Власний капітал розглядається як сукупність економічних благ, залучених до господарського обороту без визначеного строку повернення, які здатні створювати дохід.

Систематизація наукових підходів свідчить, що економічна сутність власного капіталу розкривається через взаємопов'язані характеристики, серед яких основними є джерела формування, майнова належність, функціональне призначення та здатність забезпечувати економічні вигоди. Обліковий і майновий підходи зосереджуються на визначенні величини та ресурсного наповнення власного капіталу, тоді як фінансовий і ресурсний характеризують особливості його формування та використання. Інвестиційний, вартісний і функціональний підходи розширюють розуміння цієї категорії, розкриваючи її роль у забезпеченні прибутковості, фінансової самостійності та розвитку підприємства.

За результатами узагальнення наукових поглядів можна виокремити декілька основних підходів до розуміння економічної сутності власного капіталу. Обліковий підхід передбачає визначення його величини як різниці між активами та зобов'язаннями підприємства. Ресурсний підхід характеризує власний капітал як сукупність фінансових і майнових ресурсів, що використовуються для забезпечення господарської діяльності. Інвестиційний підхід розкриває його значення через вкладення власників, спрямовані на отримання економічних вигід у майбутньому. Функціональний підхід акцентує увагу на здатності власного капіталу забезпечувати фінансову незалежність, підтримувати платоспроможність та створювати умови для розширеного відтворення.

Особливого значення в контексті дослідження аудиту власного капіталу набуває його облікова характеристика. Саме вона визначає порядок визнання, оцінювання та відображення складових власного капіталу у фінансовій звітності підприємства. Водночас для проведення комплексного аудиторського дослідження недостатньо обмежуватися лише перевіркою правильності відображення залишків на рахунках бухгалтерського обліку. Необхідно також досліджувати законність операцій, пов'язаних із формуванням і змінами власного капіталу, обґрунтованість внесків власників,

правильність розподілу фінансових результатів та достовірність інформації, представленої у звітності.

Власний капітал виступає важливим показником, що характеризує рівень фінансової автономії підприємства, його здатність протистояти несприятливим зовнішнім впливам та можливості самофінансування. Зростання власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку, як правило, свідчить про формування внутрішніх джерел фінансування розвитку підприємства. Водночас збільшення його абсолютної величини не завжди означає підвищення ефективності використання ресурсів, оскільки результативність залежить від прибутковості, структури активів, швидкості обороту капіталу та обґрунтованості управлінських рішень.

Варто зазначити, що економічна сутність власного капіталу не обмежується лише його величиною, відображеною у бухгалтерському балансі. Важливими характеристиками є структура капіталу, співвідношення між вкладеними та накопиченими ресурсами, джерела їх збільшення, можливості використання для фінансування інвестиційних потреб, а також здатність забезпечувати належний рівень прибутковості. Саме поєднання зазначених характеристик дозволяє оцінювати власний капітал як складову фінансового потенціалу підприємства та важливий об’єкт аудиту й економічного аналізу.

Бухгалтерський облік власного капіталу є важливою складовою інформаційного забезпечення управління фінансовими ресурсами підприємства, оскільки дозволяє систематизувати відомості про джерела формування капіталу, його структуру, зміни та напрями використання. Належна організація облікового процесу створює передумови для достовірного відображення фінансового стану суб’єкта господарювання, забезпечення контролю за дотриманням майнових прав власників, оцінювання фінансової стійкості та обґрунтування управлінських рішень. Особливого значення облікова інформація набуває під час проведення аудиту, оскільки виступає основою для перевірки законності операцій із власним капіталом,

правильності їх документального оформлення та достовірності показників фінансової звітності.

Особливість бухгалтерського обліку власного капіталу полягає в необхідності відображення не лише його загальної величини, але й окремих складових, які відрізняються економічним змістом, джерелами формування та порядком використання. Зокрема, зареєстрований капітал характеризує внески власників, додатковий капітал відображає окремі операції, що збільшують власні джерела фінансування, резервний капітал формується для визначених потреб підприємства, а нерозподілений прибуток свідчить про накопичені результати господарської діяльності, які залишаються у його розпорядженні. Водночас неоплачений та вилучений капітал зменшують загальну величину власного капіталу, що потребує окремого облікового відображення.

Нормативною основою організації бухгалтерського обліку власного капіталу в Україні є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [64], Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [36], План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств [55] і організацій та Інструкція про його застосування [18]. Зазначені нормативні документи визначають загальні принципи облікового відображення власного капіталу, порядок його систематизації на рахунках бухгалтерського обліку та вимоги до розкриття відповідної інформації у фінансовій звітності.

Для узагальнення інформації про формування та зміни складових власного капіталу підприємства використовуються рахунки класу 4 «Власний капітал та забезпечення зобов’язань». При цьому рахунки 40-46 призначені безпосередньо для обліку складових власного капіталу, що дозволяє забезпечити їх відокремлене відображення, накопичення необхідної інформації та формування відповідних показників фінансової звітності.

Таблиця 1.2

Характеристика рахунків бухгалтерського обліку власного капіталу підприємства

Рахунок	**Назва рахунку**	**Призначення в системі бухгалтерського обліку**
40	Зареєстрований (пайовий) капітал	Узагальнення інформації про формування та зміни зареєстрованого і пайового капіталу підприємства.
41	Капітал у дооцінках	Відображення результатів дооцінки необоротних активів відповідно до встановлених правил бухгалтерського обліку.
42	Додатковий капітал	Облік емісійного доходу та інших складових додаткового капіталу.
43	Резервний капітал	Відображення формування та використання резервного капіталу підприємства.
44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)	Узагальнення інформації про накопичені фінансові результати та використання прибутку підприємства.
45	Вилучений капітал	Облік вартості власних акцій або часток, викуплених підприємством у його учасників.
46	Неоплачений капітал	Відображення заборгованості засновників за внесками до зареєстрованого капіталу.

Використання зазначених рахунків забезпечує систематизоване відображення господарських операцій, які впливають на величину та структуру власного капіталу підприємства. При цьому рахунки 40-44 переважно мають кредитове сальдо, що характеризує відповідні складові власного капіталу, тоді як рахунки 45 і 46 використовуються для обліку сум,

які зменшують його загальну величину. Такий порядок дозволяє відобразити як позитивні, так і негативні зміни у структурі власних джерел фінансування.

Важливим елементом організації бухгалтерського обліку є забезпечення аналітичної деталізації інформації за окремими складовими власного капіталу. Зокрема, аналітичний облік зареєстрованого капіталу доцільно здійснювати за засновниками та учасниками підприємства, видами внесків і змінами їх розміру. Облік додаткового капіталу повинен забезпечувати розмежування джерел його формування, а резервного капіталу – відображення напрямів створення й використання відповідних резервів. Аналітична інформація щодо нерозподіленого прибутку має відображати його накопичення, використання та вплив на фінансовий стан підприємства.

Особливе значення має облік операцій, пов’язаних зі змінами зареєстрованого капіталу. Такі зміни можуть виникати внаслідок додаткових внесків учасників, збільшення або зменшення розміру капіталу, зміни складу власників та інших корпоративних операцій. Їх відображення у бухгалтерському обліку повинно здійснюватися з урахуванням організаційно-правової форми підприємства, належного документального підтвердження та виконання вимог законодавства щодо державної реєстрації відповідних змін.

Не менш важливою складовою облікового процесу є відображення фінансових результатів, які безпосередньо впливають на величину власного капіталу. Отриманий підприємством прибуток після завершення звітного періоду може залишатися нерозподіленим або спрямовуватися на виплату дивідендів, формування резервів, покриття збитків попередніх періодів та інші цілі відповідно до прийнятих рішень. Водночас виникнення збитків призводить до скорочення власного капіталу та може негативно впливати на показники фінансової стійкості підприємства.

Порядок відображення операцій із власним капіталом у бухгалтерському обліку ґрунтується на застосуванні методу подвійного запису, відповідно до якого кожна господарська операція відображається за дебетом одного та кредитом іншого рахунку. Це забезпечує взаємозв’язок між

змінами у складі активів, зобов’язань і власного капіталу та дозволяє контролювати правильність їх облікового відображення. Залежно від економічного змісту операцій зміни власного капіталу можуть супроводжуватися надходженням майна, перерозподілом його складових, виникненням зобов’язань перед учасниками або зміною накопичених фінансових результатів.

Для розкриття практичних особливостей обліку власного капіталу доцільно розглянути типову кореспонденцію бухгалтерських рахунків, яка характеризує основні операції з його формування та використання. У додатку А подано типову кореспонденцію операцій з власним капіталом.

Важливою завершальною стадією облікового процесу є узагальнення інформації про власний капітал у фінансовій звітності. Основними формами, які забезпечують розкриття відповідних показників, є Баланс (Звіт про фінансовий стан) та Звіт про власний капітал. У першому розділі пасиву Балансу відображаються окремі складові власного капіталу та їх загальна величина станом на початок і кінець звітного періоду.

Звіт про власний капітал деталізує причини змін його величини протягом звітного періоду та дозволяє простежити вплив окремих господарських операцій на структуру власних джерел фінансування. У ньому узагальнюється інформація про сукупний дохід, розподіл прибутку, внески учасників, вилучення капіталу, коригування залишків та інші зміни. На відміну від Балансу, який характеризує стан власного капіталу на конкретну дату, Звіт про власний капітал відображає динаміку його формування та використання.

Достовірність облікової інформації про власний капітал значною мірою залежить від належного документального оформлення господарських операцій. Основними джерелами інформації виступають установчі документи підприємства, рішення загальних зборів учасників, банківські виписки, акти приймання-передачі майна, бухгалтерські довідки, регістри синтетичного й аналітичного обліку та фінансова звітність. Узгодженість цих документів із

даними бухгалтерських рахунків забезпечує можливість перевірки обґрунтованості змін власного капіталу та підтвердження достовірності відповідних показників.

Належна організація бухгалтерського обліку власного капіталу забезпечує формування повної, достовірної та систематизованої інформації про власні джерела фінансування підприємства, їх структуру та зміни. Така інформація має важливе значення для здійснення аудиторських процедур, оцінювання фінансової незалежності підприємства та аналізу ефективності використання власного капіталу. Саме якість облікового забезпечення визначає можливість своєчасного виявлення порушень, обґрунтованого оцінювання фінансового стану та прийняття управлінських рішень, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості й підвищення результативності діяльності підприємства.

1.2. Класифікація власного капіталу підприємства та характеристика його основних видів

Важливим аспектом дослідження економічної сутності власного капіталу є його класифікація, яка дозволяє систематизувати складові власних джерел фінансування підприємства, визначити особливості їх формування та напрями використання. Багатогранність економічного змісту власного капіталу зумовлює необхідність його розмежування за певними класифікаційними ознаками, що відображають походження фінансових ресурсів, характер їх залучення, функціональне призначення та роль у забезпеченні господарської діяльності. Такий підхід сприяє поглибленню теоретичного розуміння власного капіталу та створює інформаційну основу для організації його бухгалтерського обліку, проведення аудиту й аналізу ефективності використання [43].

Класифікація власного капіталу має важливе значення для забезпечення прозорості фінансової інформації та обґрунтованого оцінювання фінансового стану підприємства. Розмежування окремих складових капіталу дозволяє встановити джерела його формування, визначити співвідношення між вкладеними та накопиченими ресурсами, оцінити можливості самофінансування та виявити чинники, що впливають на зміну фінансової стійкості [79]. Водночас класифікація забезпечує можливість дослідження структури власного капіталу в динаміці, що є необхідною передумовою оцінювання результативності управління фінансовими ресурсами підприємства.

У науковій економічній літературі відсутній єдиний універсальний підхід до класифікації власного капіталу, оскільки дослідники використовують різні критерії його систематизації залежно від мети дослідження. Одні науковці зосереджують увагу на джерелах походження та способах формування капіталу, інші розглядають його через призму функціонального призначення, особливостей використання та впливу на фінансові результати діяльності підприємства. Окреме місце посідає обліковий підхід, відповідно до якого структура власного капіталу визначається з урахуванням вимог національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та порядку відображення відповідних показників у фінансовій звітності [23].

З позицій бухгалтерського обліку власний капітал підприємства представлений сукупністю взаємопов’язаних складових, кожна з яких має самостійне економічне призначення та особливості облікового відображення. Зокрема, до його складу належать зареєстрований (пайовий) капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений та вилучений капітал. При цьому неоплачений і вилучений капітал відображаються як показники, що зменшують загальну величину власного капіталу підприємства. Така структуризація дозволяє визначити джерела формування власних фінансових

ресурсів, простежити зміни їх величини та забезпечити належне розкриття інформації у фінансовій звітності.

Проте класифікація власного капіталу виключно за його обліковими складовими не забезпечує повного розкриття економічних характеристик цієї категорії. Для комплексного дослідження доцільно враховувати також джерела формування, характер накопичення, напрями використання, ступінь залучення до господарського обороту та функціональне призначення власного капіталу. Використання зазначених критеріїв дозволяє розширити можливості аналітичного оцінювання та встановити взаємозв’язок між структурою власного капіталу, фінансовою незалежністю підприємства і результативністю його діяльності [8].

Особливого значення класифікація власного капіталу набуває в контексті проведення аудиту, оскільки кожна його складова характеризується специфічними господарськими операціями, документальним забезпеченням та потенційними ризиками викривлення облікової інформації. Зокрема, аудит зареєстрованого капіталу передбачає перевірку законності його формування та змін, резервного капіталу – обґрунтованості створення й використання резервів, нерозподіленого прибутку – правильності визначення та розподілу фінансових результатів. Відповідно, систематизація складових власного капіталу сприяє визначенню об'єктів аудиторської перевірки, вибору відповідних аудиторських процедур та формуванню обґрунтованих висновків.

З урахуванням зазначеного класифікацію власного капіталу доцільно здійснювати за сукупністю економічних, фінансових та облікових ознак, які дозволяють комплексно охарактеризувати особливості його формування і використання. Основні класифікаційні ознаки та відповідні види власного капіталу підприємства узагальнено на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Класифікація та види власного капіталу [26]

На рисунку представлено комплексну класифікацію власного капіталу за різними ознаками, що дозволяє розкрити його економічну сутність, особливості формування, структуру та напрями використання. Зокрема, за характером використання у банківській діяльності власний капітал поділяється на робочий і неробочий, а за характером використання власниками – на капітал, що нагромаджується, та капітал, що споживається.

Залежно від порядку і джерел формування виокремлюють статутний, резервний, нерозподілений прибуток і субординований капітал. За резидентністю власників капітал класифікують на національний та іноземний, а за формою власності – на приватний, колективний і державний. Такий поділ дозволяє визначити походження власних фінансових ресурсів, особливості їх залучення та участь у забезпеченні господарської діяльності.

Важливе місце у представленій класифікації займають організаційно-правова форма капіталу, форма його інвестування, спосіб розрахунку та внутрішній склад. За організаційно-правовою формою розрізняють акціонерний і пайовий капітал, а за формою інвестування – грошову, матеріально-речову форми та фінансові активи. Залежно від способу розрахунку виділяють балансовий, регулятивний та економічний капітал, тоді як за внутрішнім складом – основний і додатковий. Зазначена систематизація відображає багатоаспектний характер власного капіталу та створює підґрунтя для дослідження його структури, оцінювання достатності й ефективності використання. Водночас окремі класифікаційні ознаки, зокрема робочий, неробочий, регулятивний та субординований капітал, мають специфічне значення для банківської діяльності, тому їх застосування до нефінансових підприємств потребує врахування галузевих особливостей. Для цілей аудиту найбільше практичне значення має класифікація за джерелами формування, внутрішнім складом та формами інвестування, оскільки вона дозволяє визначити об’єкти перевірки, оцінити обґрунтованість операцій із власним капіталом і достовірність їх відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Нормативно-правове забезпечення формування, обліку та відображення власного капіталу підприємства

Нормативно-правове регулювання формування та бухгалтерського обліку власного капіталу підприємства є важливою складовою забезпечення законності господарської діяльності, достовірності фінансової звітності та захисту майнових інтересів власників і кредиторів. Власний капітал характеризує фінансову основу функціонування суб'єкта господарювання, відображає результати інвестування коштів засновниками, накопичення прибутку та інших операцій, що впливають на величину власних джерел фінансування. Відповідно, порядок його формування, оцінювання, облікового відображення та використання потребує належного нормативного забезпечення, яке охоплює положення цивільного, корпоративного, бухгалтерського та податкового законодавства.

Необхідність правового регулювання операцій із власним капіталом зумовлена складністю економічних відносин, що виникають між підприємством, його засновниками, інвесторами та іншими зацікавленими сторонами. Такі відносини охоплюють визначення розміру статутного капіталу, внесення майнових і грошових вкладів, зміну часток учасників, розподіл фінансових результатів, формування резервів, викуп власних корпоративних прав та інші операції. Кожна із зазначених операцій має відповідати вимогам законодавства та належним чином відображатися в системі бухгалтерського обліку [27].

В Україні нормативно-правове забезпечення обліку власного капіталу сформоване за багаторівневим принципом, що передбачає поєднання законодавчих актів загального характеру, спеціального корпоративного законодавства, національних і міжнародних стандартів бухгалтерського

обліку, методичних рекомендацій та внутрішніх організаційних документів підприємства. Така структура регулювання дозволяє встановлювати єдині вимоги до визнання й оцінювання складових власного капіталу, водночас враховуючи особливості організаційно-правової форми та характеру діяльності суб'єкта господарювання.

Основоположне місце у системі нормативного регулювання належить Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [64]. Цей нормативно-правовий акт визначає загальні засади організації та ведення бухгалтерського обліку, встановлює вимоги до формування фінансової звітності, документування господарських операцій і забезпечення достовірності облікових даних. Його положення є обов'язковою основою відображення операцій, які впливають на склад і величину власного капіталу підприємства.

Важливе значення мають визначені законодавством принципи бухгалтерського обліку, насамперед повне висвітлення, автономність, послідовність, безперервність діяльності, нарахування та превалювання сутності над формою. Їх дотримання забезпечує об'єктивне відображення змін у власному капіталі, відокремлення майна підприємства від особистого майна його власників, своєчасне визнання фінансових результатів та розкриття інформації про операції, що можуть впливати на майновий стан суб'єкта господарювання.

Безпосереднє визначення власного капіталу та вимоги до його відображення у фінансовій звітності встановлено Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [36]. Відповідно до зазначеного стандарту, власний капітал є частиною активів підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Таке визначення відображає залишковий характер власного капіталу та встановлює методологічну основу його оцінювання у системі бухгалтерського обліку.

НП(С)БО 1 визначає склад фінансової звітності, загальні вимоги до її підготовки та порядок розкриття інформації про фінансовий стан і результати діяльності підприємства. Відомості про власний капітал відображаються у першому розділі пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан), де наводяться його основні складові, а також у Звіті про власний капітал, який розкриває зміни відповідних показників протягом звітного періоду. Це дозволяє користувачам фінансової інформації оцінювати не лише загальний розмір власного капіталу, але й причини його збільшення або зменшення.

Водночас нормативне регулювання власного капіталу не обмежується положеннями бухгалтерського законодавства. Важливе значення мають норми Цивільного кодексу України [76], які визначають правовий статус юридичних осіб, майнові відносини між учасниками господарських товариств, порядок формування статутного капіталу та здійснення корпоративних прав. Зокрема, положення цивільного законодавства визначають загальні правові засади внесення майна до капіталу товариства та набуття підприємством права власності на відповідні активи [76].

Суттєві зміни у правовому регулюванні діяльності підприємств відбулися у зв’язку з прийняттям Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [65]. З 28 серпня 2025 року Господарський кодекс України втратив чинність, а регулювання відповідних правовідносин здійснюється на основі Цивільного кодексу України та спеціальних законодавчих актів. Зазначені зміни мають важливе значення для підприємств, які функціонують у різних організаційно-правових формах, оскільки впливають на порядок їх реорганізації, визначення правового статусу майна та формування статутного капіталу [76].

Особливої уваги потребує нормативне регулювання формування власного капіталу господарських товариств. Для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю основним спеціальним нормативним документом є Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою

відповідальністю» [66]. Його положення визначають порядок створення товариств, формування статутного капіталу, внесення вкладів учасниками, збільшення та зменшення капіталу, розподілу прибутку й реалізації корпоративних прав.

Відповідно до зазначеного Закону «розмір статутного капіталу товариства формується з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України. Внески до статутного капіталу можуть здійснюватися у грошовій та негрошовій формах із дотриманням установлених вимог до їх оцінювання. Законодавством також регламентовано порядок виконання учасниками зобов'язань щодо внесення вкладів, наслідки порушення відповідних строків та процедури зміни величини статутного капіталу» [66].

З практичної точки зору важливим є розмежування способів збільшення статутного капіталу товариства. Зокрема, його величина може змінюватися внаслідок внесення додаткових вкладів учасниками або третіми особами, а також за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства. Такі операції мають різні економічні наслідки: додаткові внески можуть супроводжуватися надходженням нових активів, тоді як капіталізація нерозподіленого прибутку передбачає перерозподіл складових власного капіталу без безпосереднього збільшення загальної вартості чистих активів. Це необхідно враховувати під час бухгалтерського відображення відповідних операцій та проведення аудиторської перевірки.

Порядок формування власного капіталу акціонерних товариств регулюється Законом України «Про акціонерні товариства» [62]. Цим нормативним документом визначено особливості створення акціонерних товариств, формування статутного капіталу, емісії та розміщення акцій, зміни їх номінальної вартості, викупу власних акцій, а також порядок здійснення корпоративного управління.

Важливою особливістю чинного законодавства є встановлення мінімального розміру статутного капіталу акціонерного товариства на рівні

200 мінімальних заробітних плат, визначених на день його створення. Водночас законодавство передбачає необхідність реагування органів управління товариства на суттєве зменшення вартості чистих активів, що спрямовано на своєчасне виявлення фінансових ризиків і захист інтересів акціонерів та кредиторів.

Отже, законодавство встановлює правові межі формування та зміни власного капіталу, тоді як нормативні документи з бухгалтерського обліку визначають порядок відображення відповідних операцій у системі рахунків та фінансовій звітності. Їх взаємозв'язок забезпечує правомірність господарських операцій, достовірність облікової інформації та можливість здійснення контролю за дотриманням майнових прав учасників підприємства.

Важливу роль у забезпеченні належної організації обліку власного капіталу відіграє План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, а також Інструкція про його застосування [55; 18]. Зазначені нормативні документи визначають порядок систематизації та узагальнення інформації про господарські операції, зокрема ті, що спричиняють зміни у структурі власного капіталу підприємства.

Відповідно до Плану рахунків інформація про власний капітал узагальнюється на рахунках 40-46 класу 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань». Використання цих рахунків дозволяє відокремлено відображати «зареєстрований капітал, капітал у дооцінках, додатковий і резервний капітал, нерозподілені прибутки або непокриті збитки, а також вилучений і неоплачений капітал. При цьому кожна складова має специфічний порядок формування, бухгалтерського відображення та документального підтвердження» [48].

Особливого значення набуває нормативне регулювання оцінювання майнових внесків до статутного капіталу підприємства. Залежно від характеру активів, які передаються засновниками, застосовуються відповідні національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Зокрема,

НП(С)БО 7 «Основні засоби» визначає методологічні засади обліку основних засобів, НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» – особливості визнання та оцінювання нематеріальних активів, НП(С)БО 9 «Запаси» – порядок бухгалтерського обліку запасів, а НП(С)БО 30 «Біологічні активи» – методологічні підходи до відображення біологічних активів [36-41].

Застосування зазначених стандартів забезпечує обґрунтованість первісної оцінки активів, отриманих як внески до капіталу, та достовірність їх подальшого відображення у фінансовій звітності. Водночас порядок визначення вартості таких внесків має враховувати вимоги корпоративного законодавства щодо їх грошової оцінки, погодження учасниками або проведення незалежного оцінювання у випадках, передбачених законодавством.

Окремого нормативного регулювання потребують операції, пов’язані зі зміною вартості необоротних активів і формуванням капіталу у дооцінках. Відповідно до НП(С)БО 7 підприємство може здійснювати переоцінку основних засобів за умов, визначених стандартом, зокрема у випадках суттєвої відмінності їх залишкової вартості від справедливої. НП(С)БО 8 передбачає можливість переоцінки певних нематеріальних активів за наявності активного ринку. Результати таких операцій залежно від установленого порядку відображення можуть впливати на величину капіталу у дооцінках та показники іншого сукупного доходу підприємства.

Належне нормативне забезпечення бухгалтерського обліку власного капіталу також передбачає дотримання вимог до документального оформлення господарських операцій. Основним документом у цій сфері є Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [41]. Воно регламентує загальні вимоги до створення, прийняття, перевірки та зберігання первинних документів і облікових регістрів.

Первинне документування операцій із власним капіталом охоплює оформлення рішень засновників, протоколів загальних зборів, документів щодо внесення грошових та майнових вкладів, операцій із корпоративними

правами, розподілу прибутку та використання сформованих резервів. Належне оформлення зазначених документів забезпечує можливість підтвердження законності господарських операцій, їх економічного змісту та відповідності даним синтетичного й аналітичного обліку.

Важливим елементом систематизації облікової інформації виступають «Методичні рекомендації щодо застосування регістрів бухгалтерського обліку» [31]. Зазначений документ передбачає порядок накопичення та узагальнення інформації про господарські операції у відповідних регістрах бухгалтерського обліку. Зокрема, для систематизації інформації про зміни у складі власного капіталу за журнальною формою обліку використовується Журнал 7, який забезпечує відображення операцій за рахунками власного капіталу, забезпечень та цільового фінансування.

У межах аналітичного обліку важливе значення мають відомості, які дозволяють деталізувати інформацію про формування додаткового капіталу, накопичення та використання нерозподіленого прибутку, зміну заборгованості учасників за внесками й інші операції. Використання регістрів бухгалтерського обліку забезпечує взаємозв’язок між первинними документами, оборотами за рахунками та показниками фінансової звітності підприємства.

Невід'ємною складовою облікового забезпечення власного капіталу є проведення інвентаризаційних процедур, організаційні засади яких визначає «Положення про інвентаризацію активів та зобов’язань» [59]. Його вимоги спрямовані на «підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку шляхом перевірки фактичної наявності, стану та оцінки активів і зобов’язань. Для обліку власного капіталу результати інвентаризації мають опосередковане, але важливе значення, оскільки виявлені розбіжності та відповідні коригування можуть впливати на фінансові результати й величину чистих активів підприємства» [59].

Важливим напрямом нормативно-методичного регулювання є формування облікової політики підприємства. «Методичні рекомендації щодо

облікової політики підприємства» [32], визначають загальні підходи до вибору та закріплення методів бухгалтерського обліку. Облікова політика повинна забезпечувати послідовність застосування обраних методів оцінювання активів, відображення переоцінок, визначення фінансових результатів та розкриття відповідної інформації у фінансовій звітності.

Завершальною стадією облікового відображення власного капіталу виступає формування фінансової звітності. Важливе значення у цьому процесі мають «Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності» [30]. Вони деталізують порядок розкриття інформації за окремими статтями Балансу, Звіту про фінансові результати, Звіту про рух грошових коштів та Звіту про власний капітал.

Відображення інформації про власний капітал у Балансі забезпечує можливість визначення його величини на звітну дату, тоді як Звіт про власний капітал дозволяє дослідити зміни, які відбулися протягом відповідного періоду. Особливе аналітичне значення має розкриття інформації про сукупний дохід, внески учасників, розподіл прибутку, вилучення капіталу та коригування його окремих складових. Узгодженість показників цих форм звітності є необхідною умовою достовірного представлення інформації про фінансовий стан підприємства.

Особливе місце у системі нормативного регулювання належить міжнародним стандартам фінансової звітності, застосування яких спрямоване на забезпечення порівнянності, прозорості та зрозумілості фінансової інформації для міжнародних інвесторів. Міжнародний підхід до розкриття інформації про власний капітал ґрунтується на його визначенні як залишкового інтересу в активах підприємства після вирахування всіх зобов’язань. Відповідно, власний капітал розглядається як самостійний елемент фінансової звітності, що відображає майнові інтереси власників суб’єкта господарювання.

У міжнародній практиці важливе значення має МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» [82], який визначає критерії розмежування фінансових

зобов’язань та інструментів власного капіталу. Відповідна класифікація здійснюється з урахуванням економічного змісту фінансового інструмента та наявності договірних зобов’язань щодо передачі грошових коштів або інших фінансових активів. Це особливо важливо під час обліку складних фінансових інструментів, привілейованих акцій та інших операцій, за якими юридична форма не завжди відповідає економічній сутності.

Подальший розвиток міжнародного нормативного середовища пов’язаний із запровадженням МСФЗ 18 «Подання та розкриття інформації у фінансовій звітності» [82], обов’язкове застосування якого передбачено для річних звітних періодів [82]. Цей стандарт замінює МСБО 1 та вдосконалює вимоги до подання інформації у фінансовій звітності. Його запровадження є важливим етапом розвитку міжнародної системи бухгалтерського обліку та створює передумови для підвищення прозорості фінансових показників підприємств.

Слід зазначити, що нормативно-правове регулювання формування та обліку власного капіталу підприємства становить цілісну систему взаємопов’язаних законодавчих, методологічних та організаційних положень. Їх комплексне застосування забезпечує правомірність операцій із власним капіталом, правильність визначення його величини, достовірне відображення змін у бухгалтерському обліку та належне розкриття інформації у фінансовій звітності. У контексті аудиту власного капіталу зазначені нормативні документи формують основу для визначення критеріїв перевірки, оцінювання відповідності господарських операцій законодавчим вимогам та виявлення можливих порушень в обліку.

Особливої актуальності набуває необхідність своєчасного врахування змін у корпоративному законодавстві, удосконалення національних стандартів бухгалтерського обліку та їх узгодження з міжнародними вимогами. Це сприяє підвищенню якості фінансової інформації, зміцненню фінансової дисципліни та створенню належних умов для ефективного управління власним капіталом підприємства.

2.2. Звіт про власний капітал підприємства: призначення, структура та інформаційне забезпечення

Важливе місце у системі фінансової звітності підприємства посідає Звіт про власний капітал, який забезпечує узагальнення та систематизацію інформації про зміни у складі власних джерел фінансування протягом звітного періоду. Його складання є завершальним етапом облікового відображення операцій, пов'язаних із формуванням, збільшенням, зменшенням та використанням власного капіталу. Інформація, представлена у цій формі звітності, дозволяє визначити причини зміни фінансового потенціалу підприємства, оцінити результати його діяльності, дослідити характер взаємовідносин із власниками та встановити вплив окремих господарських операцій на структуру капіталу.

Необхідність формування Звіту про власний капітал зумовлена тим, що показники Балансу характеризують величину власного капіталу лише на певну звітну дату, не розкриваючи повною мірою причин його зміни. Водночас збільшення або зменшення власних джерел фінансування може відбуватися внаслідок різних економічних процесів, зокрема отримання прибутку, виникнення збитків, додаткових внесків учасників, розподілу дивідендів, переоцінки активів, формування резервів та здійснення операцій із власними корпоративними правами. Відображення таких змін в окремій формі фінансової звітності забезпечує можливість комплексного оцінювання динаміки власного капіталу та обґрунтованого визначення чинників, які впливають на його величину.

Нормативно-правовою основою складання Звіту про власний капітал є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [64] та Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [36]. Зазначеними нормативними документами встановлено загальні принципи формування фінансової звітності, вимоги до розкриття її елементів та порядок представлення

інформації про фінансовий стан і результати діяльності підприємства. Відповідно до НП(С)БО 1, Звіт про власний капітал призначений для розкриття інформації про зміни у складі власного капіталу протягом звітного періоду.

Основною метою складання Звіту про власний капітал є надання користувачам повної, достовірної та структурованої інформації про величину власного капіталу на початок і кінець звітного періоду, а також про господарські операції, що спричинили його зміну. Така інформація має важливе значення для власників, інвесторів, кредиторів, керівництва підприємства та інших зацікавлених сторін, оскільки дозволяє оцінити фінансову незалежність суб'єкта господарювання, можливості самофінансування, характер використання отриманого прибутку та перспективи подальшого розвитку [49].

Особливістю Звіту про власний капітал є його тісний взаємозв'язок з іншими формами фінансової звітності. Зокрема, показники залишків власного капіталу узгоджуються з відповідними статтями Балансу, а інформація про чистий прибуток або збиток звітного періоду формується на основі Звіту про фінансові результати. Такий взаємозв'язок забезпечує цілісність фінансової інформації та створює передумови для перевірки її достовірності під час проведення аудиторських процедур.

Структура Звіту про власний капітал побудована за принципом послідовного відображення залишків окремих складових капіталу на початок звітного року, коригувань цих залишків, змін протягом звітного періоду та визначення підсумкових показників на його кінець. Це дозволяє простежити рух власного капіталу в розрізі окремих елементів та встановити економічний зміст операцій, які вплинули на його формування.

Форма № 4 передбачає відображення інформації за такими складовими власного капіталу: зареєстрований (пайовий) капітал, капітал у дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений та вилучений капітал. Окрема підсумкова графа

призначена для узагальнення загальної величини власного капіталу підприємства. При цьому неоплачений і вилучений капітал враховуються як величини, що зменшують його загальний розмір.

Для систематизації інформаційного змісту Звіту про власний капітал доцільно розглянути його основні структурні елементи, їх призначення та особливості формування показників (табл. 2.1).

Представлена структура Звіту про власний капітал забезпечує послідовне відображення всіх основних чинників, які впливають на зміну власних джерел фінансування підприємства. Важливою її особливістю є можливість розмежування операцій, що змінюють загальну величину власного капіталу, та операцій, які зумовлюють лише перерозподіл сум між його окремими складовими. Зокрема, спрямування нерозподіленого прибутку до резервного капіталу не призводить до зміни загального розміру власного капіталу, тоді як виплата дивідендів за рахунок прибутку або виникнення збитків може спричиняти його скорочення.

Початковим елементом Звіту про власний капітал є відображення залишків окремих його складових на початок звітного року. Відповідні показники формуються на основі даних бухгалтерського обліку та мають узгоджуватися з інформацією Балансу підприємства. При цьому важливим є забезпечення тотожності залишків за рахунками власного капіталу та відповідних статей фінансової звітності, оскільки розбіжності між ними можуть свідчити про помилки в облікових записах або некоректне перенесення інформації.

Окреме місце у структурі звіту займають коригування залишків власного капіталу, які можуть виникати внаслідок зміни облікової політики, виправлення помилок попередніх звітних періодів та інших обставин, що потребують уточнення раніше сформованих показників. Такі коригування мають важливе значення для забезпечення порівнянності фінансової інформації, оскільки дозволяють відокремити зміни, пов'язані з поточною господарською діяльністю, від змін, що стосуються попередніх періодів.

Таблиця 2.1

Структура та інформаційне призначення основних статей Звіту про власний капітал підприємства

Структурний елемент	**Код рядка**	**Зміст інформації**
Залишок на початок року	4000	Характеризує величину окремих складових власного капіталу на початок звітного періоду.
Коригування залишків	4005–4095	Відображає зміни, зумовлені обліковою політикою, виправленням помилок та іншими коригуваннями.
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	4100	Визначає вплив фінансового результату діяльності підприємства на величину власного капіталу.
Інший сукупний дохід	4110	Відображає зміни власного капіталу внаслідок операцій, результати яких визнаються у складі іншого сукупного доходу.
Розподіл прибутку	4200–4210	Розкриває інформацію про виплату дивідендів, спрямування прибутку до зареєстрованого капіталу та формування резервів.
Внески учасників	4240–4245	Відображає внесення капіталу та погашення учасниками заборгованості за внесками.
Вилучення капіталу	4260–4275	Характеризує операції з викупу, перепродажу, анулювання власних акцій або часток та інші операції вилучення капіталу.
Інші зміни в капіталі	4290	Узагальнює зміни, які не відображені в інших статтях звіту.
Разом змін у капіталі	4295	Визначає сукупний результат змін власного капіталу протягом звітного періоду.
Залишок на кінець року	4300	Відображає підсумкову величину складових власного капіталу після врахування всіх змін.

Особливу роль у формуванні власного капіталу відіграє чистий прибуток підприємства. Його отримання створює передумови для збільшення нерозподіленого прибутку та розширення можливостей самофінансування господарської діяльності. Натомість збиткова діяльність призводить до формування непокритих збитків, що негативно впливають на загальну величину власного капіталу. Відображення відповідних показників у Звіті про власний капітал дозволяє встановити вплив фінансових результатів на зміну власних ресурсів підприємства.

Не менш важливим структурним елементом є інформація про інший сукупний дохід, до складу якого можуть належати результати дооцінки окремих необоротних активів та інші зміни, що відповідно до стандартів бухгалтерського обліку не включаються безпосередньо до чистого прибутку або збитку звітного періоду. Відображення такого доходу забезпечує більш повне представлення змін у власному капіталі та дозволяє розмежувати вплив операційної результативності й інших облікових чинників на його величину.

Важливу інформаційну функцію виконує розділ, присвячений розподілу прибутку. У ньому відображаються операції, пов'язані з нарахуванням дивідендів власникам, спрямуванням прибутку на збільшення зареєстрованого капіталу та формуванням резервного капіталу. Аналіз цих показників дозволяє оцінити політику підприємства щодо використання отриманих фінансових результатів, співвідношення між споживанням і накопиченням капіталу та можливості фінансування майбутньої діяльності за рахунок внутрішніх ресурсів.

Операції з внесення та вилучення капіталу відображають зміни, пов'язані з участю власників у фінансуванні підприємства. Зокрема, додаткові внески учасників можуть свідчити про залучення нових власних ресурсів, тоді як викуп часток або акцій характеризує вилучення частини капіталу з господарського обороту. Зазначені операції потребують належного документального підтвердження, перевірки відповідності корпоративному законодавству та правильного відображення у бухгалтерському обліку.

Підсумковим елементом Звіту про власний капітал є визначення його величини на кінець звітного періоду. Цей показник формується шляхом урахування скоригованого початкового залишку та сукупності змін, що відбулися протягом року. Він характеризує кінцевий результат процесів формування, накопичення, розподілу й використання власного капіталу та створює інформаційну основу для подальшого аналізу фінансової стійкості підприємства.

Важливим аспектом складання Звіту про власний капітал є забезпечення його інформаційної узгодженості з іншими формами фінансової звітності. Зокрема, підсумковий показник власного капіталу на кінець звітного періоду має відповідати загальній величині власного капіталу, відображеній у рядку 1495 Балансу. Крім того, показник чистого прибутку або збитку звітного року повинен узгоджуватися з відповідними даними Звіту про фінансові результати. Для забезпечення порівнянності інформації до Звіту про власний капітал за звітний рік додається аналогічний звіт за попередній рік, що дозволяє дослідити характер змін у динаміці.

Слід враховувати, що склад фінансової звітності залежить від категорії підприємства та застосовуваної системи бухгалтерського обліку. Зокрема, суб'єкти господарювання, які мають право застосовувати НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність», формують відповідні скорочені форми звітності, що не передбачають окремого Звіту про власний капітал. Для таких підприємств інформація про власний капітал узагальнюється у відповідних статтях спрощеного Балансу [37].

З позицій аудиту Звіт про власний капітал виступає важливим джерелом інформації для перевірки достовірності показників власних джерел фінансування, законності їх формування та обґрунтованості змін протягом звітного періоду. Аудиторське дослідження передбачає зіставлення показників звіту з даними синтетичного й аналітичного обліку, установчими документами, рішеннями загальних зборів учасників, обліковими регістрами та іншими документальними підтвердженнями господарських операцій.

Особлива увага приділяється правильності відображення внесків засновників, розподілу прибутку, формування резервів, операцій із вилученим капіталом та коригування залишків попередніх періодів.

Значення Звіту про власний капітал не обмежується лише виконанням вимог бухгалтерського законодавства. Його показники створюють інформаційну основу для здійснення економічного аналізу, зокрема дослідження динаміки та структури власного капіталу, оцінювання джерел його збільшення, визначення впливу фінансових результатів на формування власних ресурсів і виявлення тенденцій зміни фінансової незалежності підприємства. У поєднанні з іншими формами фінансової звітності ці дані дозволяють оцінити ефективність використання власного капіталу, визначити рівень його рентабельності та обґрунтувати напрями вдосконалення управління фінансовими ресурсами.

Звіт про власний капітал є важливим інструментом інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку, аудиту та фінансового аналізу підприємства. Його структура забезпечує послідовне розкриття змін власних джерел фінансування, дозволяє встановити причини їх виникнення та оцінити вплив господарських операцій на фінансовий стан суб'єкта господарювання. Достовірність і повнота показників цього звіту мають визначальне значення для забезпечення прозорості фінансової інформації, захисту інтересів власників та прийняття обґрунтованих рішень щодо підвищення ефективності використання власного капіталу підприємства.

2.3. Організація та методика аудиту власного капіталу підприємства

Аудит власного капіталу є важливою складовою системи незалежного фінансового контролю, спрямованою на перевірку достовірності облікової інформації, законності формування та обґрунтованості змін власних джерел фінансування підприємства. В умовах економічної нестабільності, зростання фінансових ризиків та необхідності забезпечення прозорості фінансової

звітності особливого значення набуває належна організація аудиторської перевірки операцій із власним капіталом. Її проведення дозволяє виявити можливі порушення у формуванні статутного капіталу, розподілі прибутку, створенні резервів та відображенні відповідних господарських операцій у бухгалтерському обліку.

Організація аудиту власного капіталу передбачає визначення мети та завдань перевірки, дослідження особливостей діяльності підприємства, оцінювання ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності, планування аудиторських процедур і формування належної доказової бази. При цьому особлива увага приділяється відповідності операцій вимогам чинного законодавства, установчим документам підприємства та прийнятій обліковій політиці. Важливим аспектом є також перевірка правильності класифікації складових власного капіталу, повноти їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку та узгодженості показників фінансової звітності.

Методика аудиту власного капіталу охоплює сукупність послідовних процедур, спрямованих на отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів щодо правильності формування, оцінювання та відображення його складових. Вона включає документальну перевірку операцій, зіставлення даних синтетичного й аналітичного обліку, аналіз змін у структурі капіталу, перевірку правильності розподілу фінансових результатів та оцінювання достовірності інформації, наведеної у Балансі й Звіті про власний капітал. Застосування комплексного підходу до організації та проведення аудиту створює передумови для своєчасного виявлення облікових помилок, оцінювання їх впливу на фінансову звітність і формування обґрунтованих аудиторських висновків.

У процесі організації аудиту власного капіталу важливе значення має визначення об’єктів перевірки, які охоплюють сукупність документів, господарських операцій та облікової інформації, пов’язаних із формуванням і змінами власних джерел фінансування підприємства. Чітке розмежування об’єктів аудиту дозволяє систематизувати аудиторські процедури, встановити

взаємозв'язок між первинними документами, регістрами бухгалтерського обліку та показниками фінансової звітності. Особлива увага приділяється перевірці законності формування статутного капіталу, правильності облікового відображення внесків засновників, обґрунтованості створення резервів та достовірності інформації про рух власного капіталу. Основні об'єкти аудиту власного капіталу підприємства систематизовано на рис. 2.3.

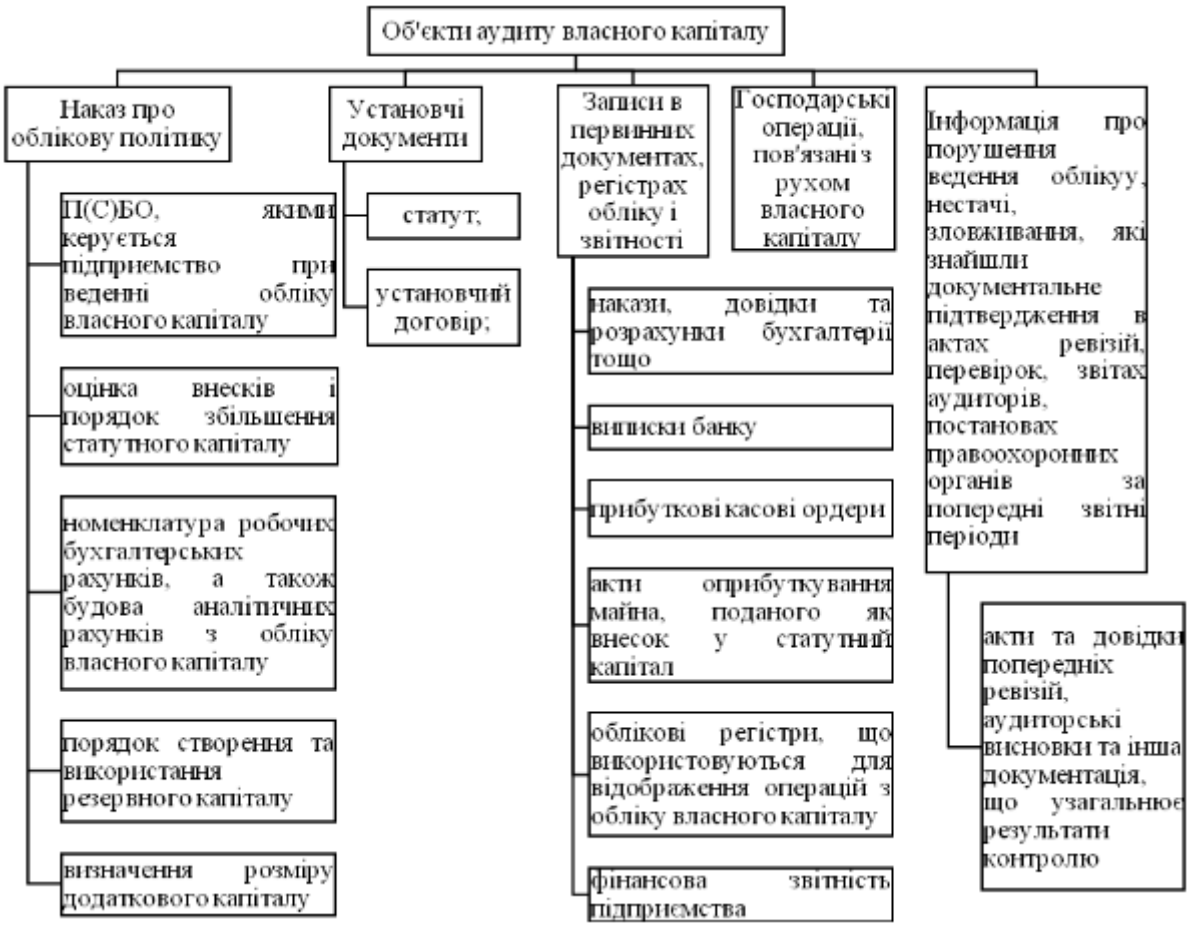

Рис. 2.3. Об'єкти аудиту власного капіталу підприємства [11]

Л. Ю. Гордєєва-Герасимова, Л. С. Яромич передбачають виокремлення п'яти основних груп об'єктів аудиту власного капіталу: наказу про облікову політику, установчих документів, записів у первинних документах і регістрах бухгалтерського обліку, господарських операцій, пов'язаних із рухом власного капіталу, та інформації про порушення, виявлені за результатами попередніх перевірок. Кожна із зазначених груп характеризує окремий напрям

аудиторського дослідження та забезпечує отримання необхідних доказів щодо достовірності облікової інформації [11].

Перевірка наказу про облікову політику передбачає дослідження застосовуваних підприємством положень бухгалтерського обліку, порядку оцінювання внесків до статутного капіталу, організації аналітичного обліку та формування резервного капіталу. Дослідження установчих документів спрямоване на встановлення відповідності операцій із власним капіталом положенням статуту й установчого договору. Важливе місце займає перевірка первинних документів та облікових регістрів, зокрема бухгалтерських довідок, банківських виписок, прибуткових касових ордерів, актів приймання-передачі майна та фінансової звітності підприємства. Окремим напрямом є аналіз господарських операцій, що зумовлюють зміни величини та структури власного капіталу, а також вивчення результатів попередніх аудиторських перевірок для виявлення повторюваних порушень і проблемних ділянок обліку.

Важливим етапом організації аудиту власного капіталу є визначення основних завдань перевірки, які конкретизують її мету та забезпечують послідовність здійснення аудиторських процедур. Завдання аудиту формуються з урахуванням особливостей організаційно-правової форми підприємства, структури власного капіталу, характеру господарських операцій та ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності. Їх реалізація спрямована на отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів щодо достовірності відображення власного капіталу в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

О. В. Назаренко та Т. С. Чижова зазначають, що до основних завдань аудиту власного капіталу підприємства належать:

1. Перевірка відповідності формування та обліку власного капіталу вимогам чинного законодавства, установчим документам і положенням облікової політики підприємства.

2. Встановлення правильності визначення величини зареєстрованого (пайового) капіталу та відповідності його розміру даним установчих документів і державних реєстрів.
3. Перевірка своєчасності, повноти та документального підтвердження внесків засновників до статутного капіталу підприємства.
4. Оцінювання правильності визначення вартості грошових, матеріальних і нематеріальних внесків учасників та їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку.
5. Перевірка законності та обґрунтованості операцій зі збільшення і зменшення зареєстрованого капіталу, а також правильності документального оформлення відповідних змін.
6. Дослідження правильності формування, використання та відображення в обліку додаткового капіталу і капіталу у дооцінках.
7. Перевірка обґрунтованості створення резервного капіталу, правильності визначення його величини та дотримання встановленого порядку використання.
8. Встановлення достовірності обліку нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), правильності його визначення, розподілу та спрямування на відповідні цілі.
9. Перевірка правильності відображення неоплаченого та вилученого капіталу, зокрема заборгованості засновників за внесками й операцій із викупу власних акцій або часток.
10. Оцінювання правильності ведення синтетичного й аналітичного обліку власного капіталу, відповідності бухгалтерських записів даним первинних документів та облікових регістрів.
11. Перевірка достовірності, повноти та узгодженості показників власного капіталу, відображених у Балансі (Звіті про фінансовий стан) і Звіті про власний капітал підприємства.
12. Виявлення можливих помилок, порушень і суттєвих викривлень в обліку операцій із власним капіталом, оцінювання їх впливу на

фінансову звітність та формування обґрунтованих результатів аудиторської перевірки.

Реалізація визначених завдань забезпечує комплексне дослідження процесів формування, зміни та облікового відображення власного капіталу підприємства. Їх виконання дозволяє встановити відповідність господарських операцій нормативно-правовим вимогам, перевірити достовірність облікової інформації та виявити ризики її викривлення. Систематизація завдань аудиту створює методичну основу для розроблення програми аудиторської перевірки, визначення необхідних аудиторських процедур і формування висновків щодо достовірності показників власного капіталу у фінансовій звітності підприємства.

Організація аудиту власного капіталу підприємства передбачає послідовне виконання комплексу взаємопов’язаних процедур, спрямованих на перевірку законності формування, правильності облікового відображення та достовірності інформації про власні джерела фінансування. Ефективність аудиторської перевірки значною мірою залежить від належного планування, визначення об’єктів дослідження, оцінювання ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності та застосування відповідних методів отримання аудиторських доказів [86]. Дотримання послідовності аудиторських процедур забезпечує системність перевірки та дозволяє своєчасно виявляти порушення, пов’язані з формуванням і змінами складових власного капіталу.

Методика аудиту власного капіталу ґрунтується на ризик-орієнтованому підході, відповідно до якого характер, строки та обсяг аудиторських процедур визначаються з урахуванням оцінених ризиків суттєвого викривлення. У процесі перевірки особлива увага приділяється операціям із зареєстрованим, додатковим, резервним, неоплаченим і вилученим капіталом, а також правильності визначення та розподілу нерозподіленого прибутку. При цьому аудитор повинен враховувати організаційно-правову форму підприємства, специфіку його діяльності, особливості корпоративного управління та стан системи внутрішнього контролю.

У науково-методичному аспекті процес аудиту власного капіталу доцільно систематизувати за п’ятьма основними етапами: організаційно-підготовчим, планування, дослідження системи внутрішнього контролю, проведення аудиторських процедур по суті та завершальним. Кожен із зазначених етапів має відповідну мету, зміст і результат, що забезпечує послідовність формування аудиторських доказів та обґрунтованість висновків за результатами перевірки (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Основні етапи аудиту власного капіталу підприємства та їх характеристика

Етап аудиту	Зміст аудиторських процедур	Очікуваний результат
1. Організаційно-підготовчий	Ознайомлення з діяльністю підприємства, його організаційно-правовою формою, установчими документами, структурою власного капіталу та особливостями його формування.	Формування загального уявлення про об’єкт аудиту та визначення основних напрямів перевірки.
2. Планування аудиту	Визначення суттєвості, ідентифікація та оцінювання ризиків, розроблення загальної стратегії і плану аудиту, визначення характеру, строків та обсягу процедур.	Розроблення плану та програми аудиту власного капіталу.
3. Дослідження системи внутрішнього контролю	Вивчення процедур контролю за формуванням і змінами власного капіталу, перевірка розподілу повноважень, порядку затвердження операцій та оцінювання відповідних контрольних заходів.	Визначення надійності системи внутрішнього контролю та уточнення характеру подальших аудиторських процедур.
4. Проведення аудиторських процедур по суті	Перевірка внесків засновників, змін зареєстрованого капіталу, формування резервів, обліку додаткового капіталу, нерозподіленого прибутку, неоплаченого й вилученого капіталу. Зіставлення облікових даних із фінансовою звітністю.	Отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів щодо достовірності показників власного капіталу.
5. Завершальний	Узагальнення результатів перевірки, оцінювання виявлених викривлень, аналіз отриманих доказів, формування висновків і підготовка аудиторської документації.	Формування обґрунтованої думки аудитора щодо фінансової звітності та повідомлення результатів перевірки відповідним особам.

Організаційно-підготовчий етап передбачає попереднє ознайомлення аудитора з особливостями діяльності підприємства та умовами формування

його власного капіталу. На цьому етапі досліджуються установчі документи, відомості державної реєстрації, структура власності, рішення органів управління та інформація про зміни статутного капіталу протягом звітного періоду. Особлива увага приділяється визначенню характеру операцій, які можуть суттєво впливати на показники власного капіталу, зокрема внесенню додаткових вкладів, розподілу прибутку, викупу часток учасників та переоцінці необоротних активів.

Етап планування аудиту спрямований на визначення основних напрямів перевірки, оцінювання ризиків та розроблення комплексу аудиторських процедур. Відповідно до МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності» [82] аудитор формує загальну стратегію та план аудиту. При цьому враховуються величина власного капіталу, його структура, суттєві зміни протягом звітного періоду, наявність складних корпоративних операцій та ризики неправильного відображення відповідної інформації у фінансовій звітності. Результатом планування є визначення послідовності перевірки, необхідного обсягу аудиторських процедур і ресурсів для їх виконання.

Дослідження системи внутрішнього контролю передбачає оцінювання організації контрольних процедур, які застосовуються підприємством під час формування та використання власного капіталу. Аудитор вивчає порядок ухвалення управлінських рішень щодо зміни статутного капіталу, контролю за своєчасністю внесення вкладів, розподілу прибутку, формування резервів та відображення відповідних операцій у бухгалтерському обліку. Важливе значення має також перевірка розмежування повноважень між посадовими особами, відповідальними за затвердження, документування та облікове відображення операцій. Результати оцінювання системи внутрішнього контролю використовуються для визначення характеру й обсягу подальших аудиторських процедур.

Основний етап аудиту охоплює безпосереднє виконання процедур по суті щодо окремих складових власного капіталу підприємства. У процесі перевірки аудитор досліджує правильність формування зареєстрованого

капіталу, документальне підтвердження внесків засновників, обґрунтованість змін додаткового та резервного капіталу, достовірність визначення нерозподіленого прибутку або непокритого збитку. Окремо перевіряються операції з неоплаченим і вилученим капіталом, відповідність бухгалтерських записів первинним документам та узгодженість показників синтетичного й аналітичного обліку. Особливе значення має зіставлення залишків за рахунками власного капіталу з відповідними статтями Балансу та Звіту про власний капітал.

На завершальному етапі здійснюється систематизація отриманих аудиторських доказів, оцінювання виявлених помилок і порушень, визначення їх можливого впливу на достовірність показників фінансової звітності. Аудитор аналізує результати виконаних процедур, перевіряє достатність і прийнятність отриманих доказів та формує підсумкові висновки. У разі проведення аудиту фінансової звітності результати перевірки власного капіталу враховуються під час формування аудиторської думки щодо фінансової звітності в цілому. Крім того, керівництву підприємства можуть надаватися рекомендації щодо усунення виявлених недоліків, удосконалення обліку власного капіталу та посилення внутрішнього контролю.

Послідовне виконання зазначених етапів забезпечує комплексний характер аудиту власного капіталу та дозволяє охопити основні аспекти його формування, зміни й відображення у фінансовій звітності підприємства. Застосування ризик-орієнтованого підходу, належне планування аудиторських процедур і систематизація отриманих доказів сприяють підвищенню результативності перевірки, своєчасному виявленню суттєвих викривлень та формуванню обґрунтованих аудиторських висновків.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ

3.1. Методичні підходи до аналізу власного капіталу підприємства та оцінка ефективності його використання

Аналіз власного капіталу підприємства є важливою складовою комплексного оцінювання його фінансового стану, оскільки дозволяє визначити рівень фінансової незалежності, ефективність формування та використання власних джерел фінансування, а також виявити резерви підвищення прибутковості й фінансової стійкості. Власний капітал характеризує фінансовий потенціал підприємства, його здатність забезпечувати господарську діяльність без надмірної залежності від зовнішніх кредиторів та створювати передумови для довгострокового економічного розвитку. В умовах нестабільності економічного середовища, посилення конкуренції, зростання вартості залучених фінансових ресурсів та обмеженості інвестиційних можливостей особливого значення набуває систематичне дослідження структури, динаміки та ефективності використання власного капіталу.

Необхідність проведення аналізу власного капіталу зумовлена його багатофункціональним призначенням у фінансово-господарській діяльності підприємства. З одного боку, він виступає джерелом фінансування активів та забезпечує певний рівень фінансової автономії, а з іншого – характеризує накопичені результати діяльності, інвестиційну привабливість і можливості подальшого розширення господарських процесів. При цьому збільшення абсолютної величини власного капіталу не завжди свідчить про підвищення ефективності його використання, оскільки важливе значення мають джерела такого зростання, співвідношення окремих складових, швидкість обороту та здатність генерувати прибуток [70].

Метою аналізу власного капіталу є комплексне оцінювання його величини, структури, динаміки та результативності використання для визначення фінансових можливостей підприємства й обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації власних джерел фінансування. Досягнення зазначеної мети передбачає дослідження процесів формування капіталу, встановлення чинників його зміни, визначення рівня фінансової незалежності, оцінювання ефективності використання та виявлення резервів підвищення прибутковості [75].

Інформаційною основою аналізу власного капіталу виступають показники фінансової звітності підприємства, насамперед Балансу (Звіту про фінансовий стан), Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) та Звіту про власний капітал. Додатковими джерелами інформації є дані синтетичного й аналітичного бухгалтерського обліку, установчі документи, рішення органів управління підприємства, внутрішня управлінська звітність та інші документи, що характеризують процеси формування й використання власних фінансових ресурсів. Комплексне використання зазначених джерел дозволяє забезпечити обґрунтованість аналітичних висновків та виявити взаємозв’язок між змінами власного капіталу й результатами господарської діяльності [44].

Методичний підхід до аналізу власного капіталу передбачає використання сукупності взаємопов’язаних напрямів дослідження, кожен із яких дозволяє оцінити окремі характеристики власних джерел фінансування підприємства. До основних напрямів належать аналіз складу та структури власного капіталу, дослідження його динаміки, оцінювання джерел формування, визначення фінансової стійкості, аналіз оборотності та рентабельності, а також факторне дослідження ефективності використання капіталу. Зміст зазначених напрямів систематизовано у табл. 3.1.

Представлені напрями аналізу взаємопов’язані між собою та забезпечують послідовне дослідження власного капіталу від оцінювання його кількісних і структурних характеристик до визначення результативності

використання. При цьому дослідження складу, структури та динаміки дозволяє встановити зміни у формуванні власних джерел фінансування, тоді як аналіз фінансової стійкості, оборотності й рентабельності спрямований на оцінювання їх впливу на фінансові результати підприємства. Завершальним елементом комплексного аналізу є виявлення чинників, які обмежують ефективність використання капіталу, та визначення можливостей їх усунення.

Таблиця 3.1

Основні напрями аналізу власного капіталу підприємства

Напрям аналізу	**Зміст аналітичного дослідження**	**Очікуваний результат**
Аналіз складу та структури	Дослідження складових власного капіталу, визначення їх питомої ваги та структурних співвідношень.	Оцінка структури власних джерел фінансування.
Аналіз динаміки	Визначення абсолютних і відносних змін власного капіталу за окремими періодами.	Виявлення тенденцій збільшення або скорочення капіталу.
Аналіз джерел формування	Дослідження внесків власників, накопиченого прибутку та інших чинників зміни капіталу.	Визначення основних джерел приросту власного капіталу.
Аналіз фінансової стійкості	Розрахунок показників фінансової автономії, залежності та співвідношення власного і позикового капіталу.	Оцінка фінансової незалежності підприємства.
Аналіз оборотності	Визначення швидкості обороту власного капіталу та його взаємозв’язку з обсягами реалізації продукції.	Оцінка інтенсивності використання власних ресурсів.
Аналіз рентабельності	Дослідження прибутковості власного капіталу та її зміни протягом аналізованого періоду.	Визначення результативності використання капіталу.
Факторний аналіз	Оцінювання впливу прибутковості реалізації, оборотності активів і фінансового важеля на рентабельність власного капіталу.	Виявлення чинників зміни ефективності використання капіталу.
Аналіз резервів підвищення ефективності	Визначення можливостей оптимізації структури капіталу, підвищення прибутковості та вдосконалення управління ресурсами.	Обґрунтування напрямів підвищення ефективності використання власного капіталу.

Першочерговим напрямом дослідження є аналіз складу та структури власного капіталу підприємства. Його проведення передбачає визначення

абсолютної величини окремих складових капіталу та їх питомої ваги у загальному обсязі власних джерел фінансування. Особлива увага приділяється співвідношенню зареєстрованого капіталу, капіталу у дооцінках, додаткового і резервного капіталу, нерозподіленого прибутку, а також показників неоплаченого та вилученого капіталу. Вивчення структури дозволяє оцінити особливості формування капіталу, визначити роль внесків засновників і накопичених фінансових результатів та встановити залежність підприємства від окремих джерел власного фінансування [68].

Важливим показником структурного аналізу є питома вага нерозподіленого прибутку у загальній величині власного капіталу. Її збільшення за рахунок результатів прибуткової діяльності може свідчити про розширення можливостей внутрішнього фінансування та підвищення здатності підприємства забезпечувати розвиток за рахунок власних ресурсів. Водночас значна частка зареєстрованого капіталу характеризує роль початкових і додаткових вкладень власників у формуванні фінансової основи діяльності. При цьому структура капіталу має оцінюватися з урахуванням галузевих особливостей, організаційно-правової форми підприємства та характеру здійснюваних господарських операцій.

Наступним напрямом є аналіз динаміки власного капіталу, який дозволяє встановити тенденції зміни його величини протягом визначеного періоду. Основними інструментами такого дослідження виступають горизонтальний аналіз, розрахунок абсолютних відхилень, темпів зростання та темпів приросту. Порівняння показників за декілька звітних періодів дозволяє визначити стабільність формування власного капіталу, встановити періоди його найбільш суттєвих змін та дослідити причини відповідних відхилень [67].

Абсолютна зміна власного капіталу визначається як різниця між його величиною на кінець і початок аналізованого періоду:

$$\Delta ВК = ВКк - ВКп$$

де ΔВК – абсолютна зміна власного капіталу;

ВКк – величина власного капіталу на кінець періоду;

ВКп – величина власного капіталу на початок періоду.

Позитивне значення зазначеного показника свідчить про збільшення власного капіталу, тоді як від'ємне характеризує його скорочення. Проте оцінювання отриманих результатів потребує дослідження причин відповідних змін, оскільки зростання капіталу може бути спричинене як накопиченням прибутку та додатковими внесками власників, так і переоцінкою активів або іншими операціями, які не супроводжуються безпосереднім надходженням грошових коштів [10].

Окремим напрямом аналітичного дослідження є оцінювання джерел формування та приросту власного капіталу. У межах цього аналізу визначається вплив внесків власників, нерозподіленого прибутку, результатів переоцінки активів та інших операцій на загальну величину власних фінансових ресурсів. Особлива увага приділяється встановленню співвідношення між зовнішніми джерелами формування власного капіталу, пов'язаними із внесками учасників, та внутрішніми джерелами, основним із яких є реінвестований прибуток. Такий підхід дозволяє оцінити здатність підприємства забезпечувати розширене відтворення за рахунок результатів власної діяльності [78].

Важливе місце в системі аналізу власного капіталу займає оцінювання фінансової стійкості та незалежності підприємства. Власний капітал виступає одним із основних чинників забезпечення фінансової автономії, оскільки характеризує частку активів, сформованих за рахунок власних джерел фінансування. Для оцінювання фінансової незалежності використовується коефіцієнт автономії, який визначається відношенням власного капіталу до загальної величини активів підприємства:

$$Кавт = ВК / А$$

де Кавт – коефіцієнт автономії;

ВК – власний капітал;

А – загальна величина активів підприємства.

Зростання коефіцієнта автономії за інших рівних умов свідчить про посилення ролі власних джерел у фінансуванні активів і зменшення залежності підприємства від зовнішніх кредиторів. Водночас його оцінювання має здійснюватися з урахуванням особливостей діяльності підприємства, структури активів, рівня прибутковості та вартості позикових ресурсів. Надмірна орієнтація виключно на власне фінансування не завжди забезпечує найвищу ефективність використання капіталу, оскільки за певних умов обґрунтоване залучення позикових коштів може сприяти розширенню господарської діяльності та підвищенню її результативності [24].

Важливим доповненням до аналізу фінансової автономії є дослідження співвідношення власного та позикового капіталу. Відповідний показник дозволяє визначити рівень фінансового ризику, пов’язаного із залученням зовнішніх джерел фінансування, та оцінити здатність підприємства виконувати свої зобов’язання. Збільшення частки позикового капіталу може розширювати фінансові можливості підприємства, проте одночасно супроводжується підвищенням боргового навантаження та ризику втрати фінансової стійкості.

Водночас для оцінювання ефективності використання власного капіталу недостатньо обмежуватися лише характеристикою його структури та фінансової незалежності. Важливе значення має визначення здатності власних ресурсів забезпечувати отримання доходів від господарської діяльності. У зв’язку із цим одним із основних напрямів дослідження виступає аналіз оборотності власного капіталу, який дозволяє оцінити інтенсивність його використання у процесі формування доходу підприємства.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг до середньої величини власного капіталу за аналізований період:

$$Коб.ВК = ЧД / \overline{ВК}$$

де Коб.ВК – коефіцієнт оборотності власного капіталу;

ЧД – чистий дохід від реалізації продукції;

$В\bar{К}$ – середня величина власного капіталу.

Зростання зазначеного показника може свідчити про підвищення інтенсивності використання власних фінансових ресурсів та збільшення обсягів реалізації продукції відносно їх середньої величини. Проте високий коефіцієнт оборотності не завжди характеризує позитивні тенденції, оскільки може бути наслідком скорочення власного капіталу або збільшення частки позикового фінансування. Тому його оцінювання доцільно поєднувати з дослідженням фінансової стійкості та прибутковості підприємства [42].

Одним із найважливіших напрямів аналізу є оцінювання рентабельності власного капіталу, яка характеризує ефективність використання коштів, що належать власникам підприємства. Цей показник дозволяє визначити величину чистого прибутку, отриманого на одиницю середнього власного капіталу, та використовується для оцінювання результативності фінансово-господарської діяльності.

Рентабельність власного капіталу визначається за формулою:

$$ROE = (ЧП / В\bar{К}) \times 100\ \%$$

де ROE – рентабельність власного капіталу;

ЧП – чистий прибуток підприємства;

$В\bar{К}$ – середня величина власного капіталу.

Підвищення рентабельності власного капіталу за умови збереження належного рівня фінансової стійкості свідчить про зростання результативності використання власних ресурсів підприємства. Водночас зниження цього показника може бути пов’язане зі скороченням прибутку, неефективним використанням активів, надмірним накопиченням капіталу або змінами у структурі фінансування. Якщо середній власний капітал має нульове чи від’ємне значення, традиційне трактування показника ROE стає некоректним, що потребує застосування додаткових аналітичних характеристик.

Важливим інструментом поглибленого дослідження рентабельності є факторний аналіз за моделлю Дюпона, який дозволяє визначити вплив основних чинників на зміну ефективності використання власного капіталу.

Відповідно до цієї моделі рентабельність власного капіталу формується під впливом чистої рентабельності реалізації, оборотності активів та мультиплікатора власного капіталу:

$$ROE = (ЧП / ЧД) \times (ЧД / \overline{А}) \times (\overline{А} / В\overline{К}) \times 100\ \%$$

де $\overline{А}$ – середня величина активів підприємства; інші позначення відповідають наведеним вище.

Перший фактор характеризує здатність підприємства отримувати чистий прибуток від реалізації продукції, другий відображає ефективність використання активів для формування доходу, а третій визначає співвідношення активів і власного капіталу та характеризує вплив фінансової структури на прибутковість власних ресурсів.

Застосування моделі Дюпона дозволяє встановити, за рахунок яких саме чинників відбувається зміна рентабельності власного капіталу. Зокрема, її підвищення може бути результатом збільшення прибутковості реалізації, прискорення оборотності активів або зміни співвідношення власного та позикового капіталу. При цьому зростання рентабельності внаслідок збільшення фінансового важеля потребує додаткового оцінювання ризиків, оскільки підвищення частки позикових коштів може супроводжуватися зростанням фінансових витрат і погіршенням платоспроможності підприємства [48].

Завершальним напрямом комплексного аналізу є визначення резервів підвищення ефективності використання власного капіталу підприємства. Таке дослідження передбачає узагальнення результатів структурного, динамічного, коефіцієнтного та факторного аналізу з метою виявлення внутрішніх можливостей підвищення прибутковості та зміцнення фінансової стійкості. Основними резервами можуть виступати оптимізація співвідношення власних і позикових джерел фінансування, прискорення оборотності активів, підвищення рентабельності реалізації, раціоналізація дивідендної політики та вдосконалення механізмів реінвестування прибутку.

Особливого значення набуває оцінювання доцільності накопичення нерозподіленого прибутку та його спрямування на фінансування перспективних напрямів діяльності підприємства. Раціональне використання внутрішніх джерел фінансування дозволяє зменшувати залежність від зовнішнього капіталу, підтримувати фінансову стійкість і створювати передумови для довгострокового розвитку. Водночас прийняття управлінських рішень щодо структури та використання власного капіталу має ґрунтуватися на комплексному врахуванні прибутковості, фінансових ризиків, інвестиційних потреб і стратегічних цілей підприємства [84].

Важливо зазначити, що результативність аналізу власного капіталу значною мірою залежить від його систематичності та використання порівняльного підходу. Дослідження показників лише за один звітний період не дозволяє повною мірою встановити тенденції розвитку підприємства, тому доцільним є проведення аналізу в динаміці щонайменше за декілька років. Крім того, отримані результати необхідно порівнювати з показниками підприємств аналогічного виду економічної діяльності, враховуючи масштаби господарювання, особливості фінансування та економічні умови функціонування. Такий підхід дозволяє підвищити об’єктивність аналітичних оцінок і забезпечити практичну спрямованість сформованих висновків.

Комплексний аналіз власного капіталу підприємства забезпечує всебічне дослідження процесів його формування, структурних змін та ефективності використання. Поєднання аналізу складу, динаміки, фінансової стійкості, оборотності й рентабельності дозволяє встановити взаємозв’язок між величиною власних фінансових ресурсів і результатами господарської діяльності [85]. Застосування факторного аналізу сприяє поглибленому визначенню причин зміни прибутковості капіталу та виявленню резервів підвищення його результативності. Результати такого дослідження формують аналітичну основу для обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації структури власного капіталу, зміцнення фінансової незалежності та забезпечення стійкого розвитку підприємства.

У табл. 3.2 наведено аналіз складу і динаміки власного капіталу ПАТ «Тернопільміськгаз».

Таблиця 3.2

Склад і динаміка власного капіталу ПАТ «Тернопільміськгаз» у 2023-2024 роках

Показник	2023 р.	2024 р.	Відхилення
Зареєстрований капітал	70	70	0
Додатковий капітал	19020	29452	+10432
Резервний капітал	2	2	0
Непокритий збиток	-1926214	-1978408	-52194
Усього власного капіталу	-1907122	-1948884	-41762

Дані таблиці свідчать про стійке від'ємне значення власного капіталу. На кінець 2023 року його величина становила -1907122 тис. грн, а на кінець 2024 року – -1948884 тис. грн. Отже, дефіцит власного капіталу поглибився на 41762 тис. грн, або на 2,19% від його абсолютної величини на початок року.

Визначальним чинником негативного стану є накопичений непокритий збиток: за 2024 рік він зріс на 52194 тис. грн і досяг 1978408 тис. грн. Це відповідає чистому збитку звітного року, відображеному у Звіті про власний капітал. Водночас додатковий капітал збільшився на 10432 тис. грн (на 54,85%) – з 19020 до 29452 тис. грн. У звіті збільшення віднесено до інших змін у капіталі, без розкриття конкретної господарської операції. Позитивна зміна додаткового капіталу лише частково компенсувала збільшення непокритого збитку.

Зареєстрований капітал (70 тис. грн) та резервний капітал (2 тис. грн) залишилися незмінними. Неоплачений, вилучений капітал і капітал у дооцінках у наведеному Балансі не відображені. Сукупна величина позитивних складових капіталу наприкінці 2024 року становила 29524 тис.

грн, тоді як непокритий збиток перевищував її приблизно у 67 разів. Через від'ємний підсумок власного капіталу традиційна оцінка питомої ваги складових у загальній його сумі не має належного економічного змісту.

Для характеристики фінансової незалежності доцільно порівняти власний капітал із активами підприємства. У 2024 році вартість активів становила 428168 тис. грн, а загальна сума зобов'язань – 2377052 тис. грн. Коефіцієнт фінансової автономії становив -4,552 проти -4,547 у 2023 році. Від'ємне значення показника характеризує ситуацію, за якої зобов'язання перевищують балансову вартість активів; тому він не може трактуватися як звичайна частка власного фінансування.

Оцінювання результативності використання власного капіталу ускладнюється його від'ємною величиною. За даними фінансової звітності чистий збиток у 2024 році становив 52194 тис. грн проти 77264 тис. грн у 2023 році. Незважаючи на скорочення річного збитку на 25070 тис. грн (32,45%), його наявність продовжує збільшувати накопичений дефіцит капіталу. Формально позитивне значення рентабельності власного капіталу, отримане діленням від'ємного чистого результату на від'ємний середньорічний власний капітал, не свідчить про прибутковість і не повинно використовуватися як показник ефективності.

3.2. Управління власним капіталом підприємства та напрями підвищення ефективності його використання

Управління власним капіталом підприємства є важливою складовою системи фінансового менеджменту, спрямованою на забезпечення раціонального формування, розподілу та використання власних фінансових ресурсів. В умовах економічної нестабільності, зростання фінансових ризиків, обмеженості доступу до зовнішніх джерел фінансування та посилення вимог до фінансової стійкості підприємств особливого значення набуває формування ефективної системи управління власним капіталом. Її функціонування має забезпечувати збалансованість фінансових інтересів власників, підтримання належного рівня платоспроможності, оптимізацію структури джерел фінансування та створення передумов для довгострокового розвитку підприємства [61].

Економічна сутність управління власним капіталом полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на процеси його формування, накопичення, розподілу та використання з метою забезпечення фінансової стабільності й підвищення результативності господарської діяльності. На відміну від загального управління фінансовими ресурсами, управління власним капіталом зосереджується насамперед на визначенні оптимальної величини власних джерел фінансування, забезпеченні їх ефективного використання, формуванні резервів і прийнятті обґрунтованих рішень щодо розподілу прибутку. При цьому важливим є дотримання раціонального співвідношення між власним і позиковим капіталом, що дозволяє забезпечувати належний рівень фінансової незалежності без обмеження можливостей економічного зростання [12].

Основною метою управління власним капіталом підприємства є забезпечення його достатності для фінансування поточної та інвестиційної діяльності, підтримання фінансової стійкості та створення умов для зростання економічної вартості підприємства. Досягнення зазначеної мети передбачає систематичне оцінювання потреби у власних фінансових ресурсах, визначення

джерел їх поповнення, оптимізацію структури капіталу, підвищення його рентабельності та забезпечення ефективного використання нерозподіленого прибутку. Особливе значення має узгодження короткострокових фінансових рішень зі стратегічними цілями розвитку підприємства [13].

Ефективність управління власним капіталом залежить від сукупності внутрішніх і зовнішніх чинників, які визначають можливості його формування та використання. До внутрішніх чинників належать результати господарської діяльності, рівень прибутковості, структура активів, облікова та дивідендна політика, інвестиційна активність і якість фінансового планування. Зовнішні чинники охоплюють макроекономічні умови, інфляційні процеси, вартість кредитних ресурсів, податкове й корпоративне законодавство, ринкову кон'юнктуру та доступність інвестиційного капіталу. Врахування зазначених чинників дозволяє забезпечити гнучкість управлінських рішень і своєчасно адаптувати фінансову політику підприємства до змін економічного середовища [51].

Важливим принципом управління власним капіталом є забезпечення його збереження та поступового нарощування за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. При цьому збільшення абсолютної величини власного капіталу не повинно розглядатися як самостійна кінцева мета, оскільки результативність фінансового управління визначається також здатністю капіталу забезпечувати отримання прибутку, фінансування активів та створення економічних вигід. Тому управлінські рішення мають ґрунтуватися на комплексному оцінюванні показників рентабельності власного капіталу, фінансової автономії, оборотності активів, вартості фінансування та рівня фінансових ризиків [9].

Особливої актуальності питання управління власним капіталом набуває для підприємств, які характеризуються збитковою діяльністю та від'ємною величиною власного капіталу. За таких умов пріоритетним завданням фінансового менеджменту стає не лише підвищення ефективності використання наявних ресурсів, але й поступове відновлення позитивної

величини чистих активів, скорочення накопичених збитків та зменшення залежності від кредиторського фінансування. Реалізація відповідних заходів потребує комплексного підходу, який поєднує оптимізацію витрат, удосконалення управління дебіторською і кредиторською заборгованістю, пошук додаткових джерел капіталізації та підвищення результативності основної діяльності [21].

Управління власним капіталом доцільно розглядати як безперервний процес, що охоплює аналіз його поточного стану, визначення потреби у фінансових ресурсах, планування джерел формування, реалізацію управлінських рішень та контроль за досягнутими результатами. Такий підхід забезпечує взаємозв'язок між стратегічними цілями підприємства, його фінансовими можливостями та результативністю використання капіталу, створюючи основу для подальшого обґрунтування напрямів удосконалення управління власними фінансовими ресурсами [14].

Ефективність управління власним капіталом підприємства значною мірою залежить від послідовності прийняття управлінських рішень, обґрунтованості їх інформаційного забезпечення та своєчасного оцінювання отриманих результатів [33]. Управлінський процес має ґрунтуватися на комплексному дослідженні наявних проблем, використанні практичного досвіду, прогнозуванні можливих змін і визначенні критеріїв ефективності. Особливого значення набуває забезпечення взаємозв'язку між аналітичним обґрунтуванням управлінських рішень, їх практичною реалізацією та подальшим контролем результативності. Основні етапи процесу прийняття управлінських рішень щодо власного капіталу підприємства представлено на рис. 3.3.

Представлений на рисунку процес управління власним капіталом охоплює дев'ять взаємопов'язаних етапів, які забезпечують послідовний перехід від оцінювання передумов управлінської діяльності до визначення результативності прийнятих рішень. Початкові етапи передбачають оцінювання наявних стимулів для досягнення позитивних результатів

діяльності, вивчення практичного досвіду управління власним капіталом інших суб'єктів господарювання та формулювання основних проблем, що потребують вирішення. Такий підхід дозволяє визначити пріоритетні напрями управлінського впливу та сформувати інформаційну основу для подальших дій.

Рис. 3.3. Етапи прийняття управлінських рішень у системі управління власним капіталом підприємства [21]

Наступні етапи пов'язані з пошуком альтернативних управлінських рішень, збором і прогнозуванням необхідної інформації та встановленням критеріїв оцінювання їх ефективності. На цій стадії здійснюється порівняння можливих варіантів формування та використання власного капіталу з урахуванням фінансових можливостей підприємства, рівня ризиків і очікуваних результатів. Завершальні етапи передбачають прийняття управлінського рішення, його практичну реалізацію та оцінювання досягнутих результатів. Отримана інформація дозволяє встановити відповідність

фактичних показників запланованим цілям і визначити необхідність коригування подальших управлінських дій.

Управління власним капіталом підприємства є важливою складовою фінансового менеджменту, спрямованою на забезпечення раціонального формування, розподілу та ефективного використання власних фінансових ресурсів. Його основним завданням є підтримання оптимальної структури капіталу, забезпечення фінансової незалежності, підвищення прибутковості та створення передумов для стійкого розвитку підприємства. Ефективність управління залежить від обґрунтованості фінансових рішень, здатності підприємства накопичувати власні ресурси, раціонально використовувати нерозподілений прибуток та забезпечувати збалансованість між власними й залученими джерелами фінансування. Важливе значення при цьому мають систематичний аналіз динаміки власного капіталу, оцінювання його рентабельності, визначення фінансових ризиків та своєчасне коригування управлінських рішень відповідно до змін внутрішнього й зовнішнього середовища [57].

Удосконалення управління власним капіталом передбачає комплексне застосування організаційних, фінансових та аналітичних інструментів, спрямованих на підвищення результативності використання власних ресурсів підприємства. Основними напрямами такого вдосконалення є оптимізація структури капіталу, забезпечення ефективної політики розподілу прибутку, підвищення оборотності активів, удосконалення фінансового планування та посилення внутрішнього контролю [71]. Особливої актуальності ці заходи набувають для підприємств із від’ємною величиною власного капіталу, для яких першочерговими завданнями виступають скорочення накопичених збитків, відновлення позитивної величини чистих активів та зменшення залежності від кредиторського фінансування [57]. Реалізація зазначених напрямів сприятиме зміцненню фінансової стійкості, підвищенню ефективності господарської діяльності та формуванню належних умов для довгострокового розвитку підприємства.

Висновки

Провівши дослідження аудиту власного капіталу підприємства та аналізу ефективності його використання, сформовано ряд висновків.

1. Власний капітал є важливою складовою фінансового потенціалу підприємства, що характеризує його майнову самостійність, фінансову незалежність та можливості подальшого розвитку. Узагальнення наукових підходів дозволило визначити його багатогранну економічну сутність, яка розкривається через ресурсні, майнові, фінансові, інвестиційні та облікові характеристики. Встановлено, що власний капітал формується за рахунок внесків власників, накопичених фінансових результатів та інших власних джерел фінансування, а його структура й величина безпосередньо впливають на фінансову стійкість і результативність господарської діяльності підприємства. Належна організація бухгалтерського обліку власного капіталу забезпечує систематизацію інформації про його формування, зміни та використання. Відображення відповідних операцій на рахунках бухгалтерського обліку, їх документальне підтвердження та узагальнення у фінансовій звітності створюють інформаційну основу для проведення аудиту й економічного аналізу. Особливого значення набувають достовірність облікових даних, правильність класифікації складових власного капіталу та дотримання нормативних вимог, що сприяє підвищенню якості фінансового управління підприємством.
2. Класифікація власного капіталу дозволяє систематизувати його складові за джерелами формування, функціональним призначенням, формами власності, способами інвестування та характером використання. Встановлено, що застосування комплексного підходу до класифікації забезпечує більш повне розкриття економічної сутності власного капіталу, його структури та ролі у фінансуванні господарської діяльності підприємства. Особливе значення така систематизація має для організації бухгалтерського обліку та аудиту, оскільки сприяє

правильному відображенню господарських операцій, визначенню об’єктів аудиторської перевірки та оцінюванню достовірності фінансової звітності. Використання обґрунтованих класифікаційних ознак також створює основу для аналізу ефективності формування й використання власного капіталу та прийняття управлінських рішень щодо зміцнення фінансової стійкості підприємства.

3. Нормативно-правове регулювання власного капіталу підприємства ґрунтується на комплексному застосуванні положень цивільного та корпоративного законодавства, національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, а також методичних рекомендацій щодо формування фінансової звітності. Встановлено, що законодавчі норми визначають правові засади формування та зміни власного капіталу, тоді як нормативні документи з бухгалтерського обліку регламентують порядок оцінювання, документального оформлення та відображення відповідних операцій. Особливого значення набувають зміни у корпоративному законодавстві та поступова гармонізація національних стандартів із міжнародними вимогами. Дотримання нормативно-правових положень забезпечує достовірність облікової інформації, створює належну основу для проведення аудиту власного капіталу та сприяє підвищенню прозорості фінансової звітності й ефективності управління підприємством.
4. Звіт про власний капітал є важливою складовою фінансової звітності підприємства, що забезпечує систематизоване відображення змін у складі та величині власних джерел фінансування протягом звітного періоду. Його структура дозволяє розкрити інформацію про фінансові результати, внески власників, розподіл прибутку, формування резервів та інші операції, що впливають на власний капітал. Встановлено, що узгодженість показників Звіту про власний капітал із даними Балансу та Звіту про фінансові результати забезпечує достовірність і повноту фінансової інформації. Використання цієї звітної форми створює

належну інформаційну основу для проведення аудиту, аналізу динаміки та структури власного капіталу, оцінювання фінансової стійкості й обґрунтування управлінських рішень щодо ефективного використання власних ресурсів підприємства.

5. Організація та методика аудиту власного капіталу підприємства ґрунтуються на комплексному дослідженні законності його формування, обґрунтованості змін та достовірності відображення у бухгалтерському обліку й фінансовій звітності. Визначено основні об’єкти, завдання та етапи аудиторської перевірки, які охоплюють планування, оцінювання системи внутрішнього контролю, виконання аудиторських процедур і узагальнення отриманих результатів. Особливого значення набуває застосування ризик-орієнтованого підходу, що дозволяє зосередити увагу на найбільш суттєвих операціях із власним капіталом. Послідовне виконання аудиторських процедур забезпечує отримання достатніх і прийнятних доказів, своєчасне виявлення можливих викривлень та формування обґрунтованих висновків щодо достовірності фінансової звітності підприємства.
6. Комплексний аналіз власного капіталу передбачає дослідження його складу, структури, динаміки, джерел формування та ефективності використання. Встановлено, що застосування горизонтального, вертикального, коефіцієнтного та факторного аналізу дозволяє оцінити фінансову незалежність підприємства, визначити чинники зміни власного капіталу та встановити взаємозв’язок між його величиною і результатами господарської діяльності. Особливе значення мають показники рентабельності, оборотності та фінансової автономії, які характеризують результативність використання власних фінансових ресурсів. Поєднання зазначених методичних підходів створює аналітичну основу для виявлення резервів підвищення ефективності використання власного капіталу, оптимізації його структури та

обґрунтування управлінських рішень щодо зміцнення фінансової стійкості підприємства.

7. Управління власним капіталом підприємства є важливою складовою фінансового менеджменту, що забезпечує раціональне формування, розподіл та ефективне використання власних фінансових ресурсів. Встановлено, що результативність такого управління залежить від оптимальності структури капіталу, обґрунтованості управлінських рішень, належного фінансового планування та систематичного контролю за використанням ресурсів. Основними напрямами вдосконалення управління власним капіталом є підвищення прибутковості, оптимізація співвідношення власних і позикових джерел фінансування, раціональне використання нерозподіленого прибутку та мінімізація фінансових ризиків. Комплексне застосування зазначених заходів сприяє зміцненню фінансової незалежності, відновленню та нарощуванню власного капіталу і створенню передумов для стійкого розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Абрамчук М. Ю., Гуменна Ю. Г., Тютюник І. В., Рубанов П. М. Фінансовий облік : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2018. 395 с.
2. Безкоровайна Л. В. Особливості обліку власного капіталу на підприємствах. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 4. С. 950–954.
3. Бержанір І. А. Власний капітал: проблеми та напрями удосконалення обліку. Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти : зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30–31 березня 2020 р.). Дніпро : НМетАУ, 2020. С. 21–23.
4. Бержанір І., Мамедова А. Напрями удосконалення обліку власного капіталу підприємства. Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи : зб. наук. праць / наук. ред. В. С. Лукач. Ніжин, 2019. С. 9–11.
5. Бернадзіковська Л. О., Мукоїд І. В. Особливості формування власного капіталу підприємства у вітчизняній та міжнародній економіці. URL: https://www.sworld.com.ua/index.php/economy-411/business-economics-and-production-management-411/11299-411-1069
6. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Облік і аудит». Київ : Ліра-К, 2006. 640 с.
7. Воробйова Н. П., Музиченко Р. О. Аналіз фінансового стану підприємства: сутність і необхідність. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія: Економіка та менеджмент. 2017. № 13. С. 116–123.

8. Воськало Н. М. Системний підхд щодо класифікації власного капіталу підприємств. Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. 2010. Вип. 7 (1). С. 304–312.
9. Гнип Н., Яцина К. Підвищення ефективності управління власним капіталом підприємства. Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку. 2021. Вип. 2. С. 61–69. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/fcspd_2021_2_9.
10. Гойхман М. І. Діагностика сучасного стану банківської системи України на основі аналізу власного капіталу банків. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. 2013. № 53. С. 31–35.
11. Гордєєва-Герасимова Л. Ю., Яромич Л. С. Дослідження методики аудиту власного капіталу підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. № 6(1). С. 195-200
12. Гордієнко Т. В., Сторожук Т. М. Удосконалення обліково-інформаційного забезпечення управління власним капіталом. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2021. Вип. 40. С. 20–25.
13. Делас В. А., Іваненко М. А. Управління власним капіталом корпорації. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2023. № 11. С. 30–35.
14. Дєєва Н. Е., Дикуни М. М. Управління власним капіталом корпоративного підприємства торгівлі: кількісна та структурна динаміка. Проблеми системного підходу в економіці. 2023. Вип. 3. С. 20–27.
15. Дорош Н. І. Проблеми обліку власного капіталу України в умовах ринкової економіки. Регіональна економіка та управління. 2014. № 2 (02). Ч. 1. С. 25–27.

16. Железняк Н. В. Облік і аналіз формування власного капіталу сільськогосподарських підприємств : дис. … канд. екон. наук : 08.00.09. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 193 с.
17. Зінченко О. В., Армаш Г. О. Економічна сутність та класифікація власного капіталу: обліковий аспект. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 5. С. 200–205.
18. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text
19. Козаченко Д. М., Мардус Н. Ю. Теоретичні аспекти обліку, аудиту та аналізу власного капіталу підприємства. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 14–15 квітня 2022 р.). Полтава : Полтавський державний аграрний університет, 2022. С. 104–106.
20. Колісник О., Томша А. Методичні підходи та організація обліку і аудиту власного капіталу підприємства. Економіка та суспільство. 2022. № 37. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-29.
21. Коренюк П., Усикова О. Удосконалення методичних підходів до системи управління власним капіталом підприємств. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2020. № 2. С. 83–89.
22. Корінько М. Д., Юдін А. І. Методологічні засади бухгалтерського обліку власного капіталу за міжнародними стандартами. Інтелект XXI. 2020. № 5. С. 104–109.
23. Коркушко О. Н. Класифікація видів власного капіталу, як об'єкта обліку. Сталий розвиток економіки. 2013. № 4. С. 262–265.

24. Крамар І. Ю. Факторний аналіз діяльності машинобудівних підприємств за показником рентабельності власного капіталу. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 3. С. 121–124.
25. Лаврик О. Формування власного капіталу та його значення у фінансовій діяльності суб'єкта господарювання. Економічний аналіз. 2021. Т. 31, № 1. С. 296–305.
26. Лисенок О. В. Удосконалення сутності та класифікації власного капіталу банку. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 1. С. 24–31.
27. Любар О. О. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку власного капіталу. Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_4_75
28. Максимова В. Ф. Бухгалтерський облік : підручник. Одеса : ОНЕУ, 2012. 670 с.
29. Мелень О. В., Майструк О. Д. Особливості організації обліку власного капіталу підприємств. Інфраструктура ринку. 2018. С. 371–375.
30. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності : затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1
31. Методичні рекомендації щодо застосування регістрів бухгалтерського обліку : затв. наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 № 356. URL: https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1
32. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства : затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 635. URL: https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1
33. Міщук Є. В., Поліщук І. Г. Аналіз і управління власним капіталом та його роль в управлінні підприємницькою діяльністю. Агросвіт. 2024. № 23. С. 20–27.

34. Назаренко О. В., Чижова Т. С. Організаційні аспекти формування, обліку та аудиту власного капіталу підприємств. Економіка та держава. 2019. № 9. С. 30-34
35. Назарова І. Сутність та структуризація власного капіталу для потреб обліку. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2017. Вип. 3. С. 117–126.
36. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13
37. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00
38. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 № 790. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05
39. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00
40. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 № 242. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99
41. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 № 246. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99
42. Нашкерська М. М., Микитюк Н. О., Оліховський В. Я. Методологічні аспекти аналізу власного капіталу бюджетної установи. Облік і фінанси. 2020. № 2. С. 125–130

43. Нужна О. А. Власний капітал сільськогосподарських підприємств: трактування, класифікація, структура. Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. 2012. Вип. 9 (2). С. 498–506.
44. Павелко О. В. Аналіз власного капіталу банку: організаційно-методичні аспекти. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. 2014. Вип. 1. С. 294–303.
45. Панасюк В. М. «Зелена» трансформація місцевої економіки: кейси енергонезалежних громад в Україні. Бізнес Інформ. 2025. № 6. С. 214–221.
46. Панасюк В. М. Штучний інтелект як інструмент підвищення ефективності аудиторських перевірок в Україні. Ефективна економіка. 2025. № 11. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.11.4.
47. Панасюк В. М., Жуковська А. Агломерації як драйвери просторового розвитку в повоєнній Україні. Grail of Science. 2025. № 53. С. 252–260.
48. Панасюк В. М., Кулик Р. Р. Інтеграція штучного інтелекту у систему аудиту України: національні особливості та європейський вектор. Економічний аналіз. 2025. Т. 35, № 3. С. 11–22.
49. Панасюк В. М., Монастирський Г. Л. Цифровізація економічних процесів як чинник розвитку регіонального бізнесу. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2025. Т. 10, № 2. С. 205–208.
50. Панасюк В., Шевчук О., Черешнюк О. Аудит логістичних процесів як інструмент підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Сталий розвиток економіки, 2026. № 1 (58). С. 835-841.
51. Пасемко Г. П., Сербін В. В. Управління інтелектуальною власністю та інтелектуальним капіталом персоналу підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 3. С. 40–44.
52. Петраковська О. В. Власний капітал підприємства: сучасний погляд на його сутність, класифікацію та облік. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2023. № 1. DOI: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-1-8564.

53. Петраковська О. В. Власний капітал підприємства: сучасний погляд на його сутність, класифікацію та облік. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2023. № 1. С. 106–114.
54. Пилипенко О. І. Облік та аналіз власного капіталу: теорія і практика : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04. Київ, 2005. 20 с.
55. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99
56. Платухін О. Г. Формування складу показників для оцінки ефективності фінансового управління власним капіталом підприємства. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2024. № 9 (2). С. 175–179.
57. Платухін О. Г. Шкальне вимірювання показників для оцінки ефективності фінансового управління власним капіталом підприємства. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2025. № 2 (2). С. 158–160.
58. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95
59. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : затв. наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14
60. Полятикіна Л. Аналітичні основи реалізації концепції збереження власного капіталу при оподаткуванні підприємств. Економіка та суспільство. 2024. № 60. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-67.
61. Попрозман О. І., Михайлов А. П., Кругузенкова Л. А., Опанасенко О. М. Управління власним капіталом підприємства. Формування ринкових

відносин в Україні. 2023. № 1. С. 85–93. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2023_1_15.

62. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20
63. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 9. Ст. 50.
64. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14
65. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20
66. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19
67. Райтер Н. І. Аналіз власного капіталу сільськогосподарських підприємств. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2018. Вип. 191. С. 311–323.
68. Самородов Б. В., Семенцов Р. В. Аналіз взаємозв’язку показників власного капіталу банків України шляхом вивчення коефіцієнтів кореляції та кластерного аналізу. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Вип. 1. С. 99–107.
69. Сопко В. В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2006. 526 с.
70. Спільник І., Шупа Л. Факторне моделювання та аналіз рентабельності власного капіталу. Економічний аналіз. 2012. Т. 11 (3). С. 55–59.

71. Ткачук Л. М., Лебедєва П. В. Фінансові аспекти управління власним капіталом підприємства. Innovation and Sustainability. 2024. Вип. 2. С. 119–126.
72. Фальченко О. О., Побережна Н. М., Юр'єва І. А. Особливості формування власного капіталу на підприємствах. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Вип. 2 (19). С. 404–409.
73. Фатенок-Ткачук А. О. Фінансовий облік ІІ : конспект лекцій. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. 162 с.
74. Федорович І., Панасюк В. М. Соціальне забезпечення і економічна стійкість у добу турбулентності. Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій. 2025. № 3 (17). С. 626–638.
75. Фостяк В. В. Теоретико-методичні підходи до аналізу власного капіталу банків України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. Вип. 1. С. 303–313.
76. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
77. Чудовець В. Облік і звітність власного капіталу: практична складова. Економіка та суспільство. 2024. № 70. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-186.
78. Шептуха О. М. Аналіз власного капіталу банків України. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 5 (4). С. 15–18. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2018_5(4)__6.
79. Шубенко Є. С. Економічна сутність та класифікація форм реорганізації підприємств як передумова організації обліку власного капіталу. Економічний форум. 2014. № 2. С. 266–272.
80. Шура Н. О., Шатило М. В. Європейський погляд на категорію «власний капітал» підприємства та його складові. Агросвіт. 2015. № 7. С. 50–54.
81. Dubchak L., Chereshnyuk O., Miruta M., Brunarskyi M. Fuzzy Audit System of Enterprise Activity. The First International Workshop of Young Scientists

on Artificial Intelligence for Sustainable Development; May 10-11, 2024. P. 109-118

82. International Accounting Standards Board. URL: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards
83. Panasyuk V. Cloud Technologies and Blockchain in Auditing: A New Stage in the Development of Control Systems. Finanse i Prawo Finansowe. 2025. №. S1 (special issue). P. 25–38
84. Panasyuk V., Chereshnyuk O. Audits at alternative energy enterprises using artificial intelligence technologies. Socio-Economic Relations in the Digital Society, 3(61), 2026. P. 68-79.
85. Sachenko A., Chereshnyuk O., Sachenko S., Brukhanskyi R., Czupryna-Nowak A. A fuzzy multiple-criteria approach to planning the energy needs of enterprises. 1st International Scientific Workshop “Applied information technologies and artificial intelligence systems”, December 18-20, 2025, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine. 2025. Pp. 101-110.
86. Zhukovska A., Panasyuk V., Chereshnyuk O., Schuchmann V., Andruntsiv V., Punda A. Fuzzy Logic-Based Audit Inclusive Development of Territorial Communities. 16th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT). 2026. P. 402-408